

**”Monesti miettinyt, että missä sitä on turvassa, mutta kun se pelko on
päässä, niin sitä ei ole turvassa missään”**

Eron jälkeisen vainon naispuolisen uhrin kokemukset turvallisuutta tuke-
vista ja heikentävistä tekijöistä

Anni Leskinen
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Lapin yliopisto
Syksy 2019

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Monesti miettinyt, että missä sitä on turvassa, mutta kun se pelko on päässä, niin sitä ei ole turvassa missään”

Eron jälkeisen vainon naispuolisen uhrin kokemukset turvallisuutta tukevista ja heikentävistä tekijöistä

Tekijä: Anni Leskinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ Sivulaudaturtyö Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 66

Vuosi: 2019

Tiivistelmä

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää eron jälkeisen vainon vaikutusta uhrin turvallisuuteen ja mitkä tekijät edistävät tai haittaavat uhrien turvallisuuden toteutumista. Tutkielman käsitteellinen viitekehys muodostuu sukupuolesta ja sukupuolisuudesta väkivallasta sekä turvallisuudesta. Turvallisuutta lähestyttiin perusoikeusnäkökulmasta, sillä turvallisuus on perustuslailla turvattu oikeus. Lisäksi julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen.

Tutkielma oli laadullinen tutkimus, ja siinä on käytetty fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa. Aineistona käytettiin kahden eri eron jälkeistä vainoa kokeneiden, VARJO-hankkeeseen kuuluneiden vertaistukiryhmien tallennettuja tapaamisia. Osa ryhmiin osallistuneista oli kokenut eron jälkeistä vainoa aiemmin, mutta osa koki sitä ryhmien aikana. Aineiston analyysi tehtiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkielman tuloksista voidaan todeta, että uhrin turvallisuuteen liittyivät vainoajan teot, uhrin toiminta ja viranomaiset. Uhrin turvallisuus heikentyi vainoteoista ja niistä aiheutuneesta pelon ilmapiiristä, uhrin omasta toiminnasta sekä sosiaalityöntekijöiden toiminnasta tai toimimattomuudesta. Myös epäluottamus sosiaalityöntekijään sekä sosiaalityöntekijän organisaatiossa vaikuttavat tavat ja käytännöt vaikeuttivat turvallisuuden toteutumista. Uhri kuitenkin pystyi myös parantamaan omaa turvallisuuttaan, jota näytti parantavan myös luottamus ja yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa.

Avainsanat: eron jälkeinen vaino, sukupuolistunut väkivalta, turvallisuus

Suostun tutkielman luovuttamisen kirjastossa käytettäväksi:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa (vain Lappia koskevat)

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Eron jälkeinen vaino naisiin kohdistuvana väkivaltana	5
2.1 Haavoittava vaino.....	5
2.2 Vaino sukupuolistuneena väkivaltana.....	9
2.3 Eron jälkeisen vainon tunnistamisen haasteet auttamistyössä	13
3 Oikeudellinen näkökulma vainoon	18
3.1 Oikeustieteellinen ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus	18
3.2 Kriittinen oikeuspositivismi.....	21
3.3 Perus- ja ihmisoikeudet ja vainon kriminalisointi	24
4 Tutkielman toteutus.....	29
4.1 Tutkimustehtävä	29
4.2 Tutkimustapa	29
4.3 Tutkielman aineisto	32
4.4 Aineiston analyysi.....	35
4.5 Tutkielman eettisyys ja sensitiivisyys	38
5 Nainen eron jälkeisen vainon uhrina ja toimijana	43
5.1 Vainon aiheuttama pelko	43
5.2 Uhri oman turvallisuutensa turvaajana	46
6 Uhrien kokemukset sosiaalityöntekijöistä ja palveluista	50
6.1 Sosiaalityöntekijä uhrin tukijana.....	50
6.2 Epäluottamus sosiaalityöntekijään ja virheellinen toiminta.....	52
6.3 Palvelujärjestelmä tuen rajaajana.....	56
7 Yhteenveto ja johtopäätökset	59
Lähteet	62

1 Johdanto

Pro gradu -tutkielmassani tutkin, miten eron jälkeinen vaino heikentää uhrin kokemusta turvallisuudesta ja mitkä tekijät edesauttavat tai haittaavat turvallisuuden toteutumista. Eron jälkeinen vaino rajoittaa usein naispuolisen uhrin perusoikeuksien toteutumista ja siksi sitä tulisi lähestyä ihmisoikeuskysymyksenä (ks. esim. Nikupeteri 2016a, 167). Haluan selvittää tutkielmassani, mitkä asiat uhrien kokemana vaarantavat tai tukevat heidän turvallisuuttaan. Olen myös kiinnostunut siitä, miten eron jälkeisen vainon uhreiksi joutuneet ovat kokeneet viranomaisten toiminnan.

Rajaan eron jälkeisen vainon nimenomaan naisiin kohdistuvana väkivallan muotona ja siten kiinnitän sen sukupuolistuneen väkivallan käsitykseen. Sukupuolistuneen väkivallan käsitteen alla viitataan useaan eri tasoilla ja tavoilla vaikuttaviin ilmiöihin, joita ovat esimerkiksi puolisoihin ja naisiin kohdistuva väkivalta yleensä tai perheväkivalta. Lisäksi väkivallan, sukupuolen ja seksuaalisuuden kytkeytyminen toisiinsa kulttuurisesti, rakenteellisesti tai toimijatasolla on oleellista. (Ronkainen 1998, 2–3.) Vainoaminen sekä muu henkinen, fyysinen ja seksuaalistunut väkivalta ihmissuhteissa ovat osa sukupuolittuneen väkivallan kirjoa, joka useimmiten kohdistuu naisiin. Tähän väkivallan kokonaisuuteen liittyy lukemattomia tekoja, jotka haavoittavat kohdettaan enemmän tai vähemmän traumaattisesti. Ihmisoikeusnäkökulmasta nämä teot ovat aina vakavia koskemattomuuden loukkauksia. (Lidman 2015, 158.)

Eron jälkeinen vaino vaikuttaa uhrin elämän eri osa-alueilla ja siinä ilmenee erilaisia väkivallan muotoja (Nikupeteri & Laitinen 2013, 30). Väkivalta voidaan määritellä teoksi, jossa ihmisen fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavat sanattomat tai sanalliset teot hallitsevat toisen ihmisen tahtoa, tarpeita ja toiveita. Väkivalta aiheuttaa uhrissa muun muassa pelkoa ja ahdistusta, toimintakyvyttömyyttä, mielenterveysongelmia ja fyysistä kipua. Naisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan puolestaan esimerkiksi parisuhteessa tapahtuvaa erilaista väkivaltaa tai kulttuurin ja instituutioiden rakenteiden kautta tulevaa naisten syrjintää, epätasa-arvoa tai muita väkivallaksi luonnehdittavia ilmiöitä. Suomessa käytetään naisiin kohdistuvan väkivallan käsitteen rinnalla lähisuhdeväkivallan ja sukupuolittuneen väkivallan käsitteitä. (Lehtonen & Perttu 1999, 9–10.)

Miesten ja naisten kokema väkivalta sekä siitä aiheutuvat seuraukset ovat erilaisia. Miehet joutuvat naisia useammin tuntemattoman tekemän väkivallan kohteeksi, jota määrittää fyysinen väkivalta. Naiset puolestaan joutuvat miehiä useammin läheisen ihmisen tekemän väkivallan kohteeksi, ja väkivallan kokemuksia määrittää seksuaalisen väkivallan mahdollisuus. Suomalaisessa tutkimuksessa nykyisessä parisuhteessa naisista ja miehistä fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa oli kokenut noin sama määrä ihmisiä, mutta naisille aiheutui parisuhdeväkivallasta yli kaksi kertaa useammin fyysisiä vammoja ja yli kolme kertaa useammin psyykkisiä seurauksia. (Piispa & Heiskanen 2017, 80–81.) Vaikka parisuhteessa tapahtuva väkivalta ja eron jälkeinen vaino tapahtuvat ajallisesti eri aikaan, ei parisuhteen aikaista väkivaltaa ja sen sukupuolistuneisuutta voi ohittaa, sillä parisuhteen aikainen väkivalta lisää väkivallan riskiä myös eron jälkeisessä vainossa (ks. esim. Brewster 2003, 210, 215; Logan ym. 2006, 79–80). Lisäksi naiset joutuvat miehiä useammin eron jälkeisen vainon kohteeksi (Tjaden & Thoennes 1998, 5).

Eron jälkeisessä vainossa uhri kokee läheisen ihmisen aiheuttamaa henkistä piinaa, ja käsitteenä vaino kuvaa parisuhteen päättämisen tai sen yrityksen jälkeisen vallankäytön kiinnipitävyyttä. Vaino muodostuu järjestelmällisistä ja suunnitelmallisista väkivallan ilmentymistä, joissa vainoaja voi käyttää hyväkseen omia ja uhrin lähisuhteita sekä apuvälineitä, kuten puhelimeen asennettavia vakoiluohjelmia. Teot voivat olla myös ennustamattomia, epämääräisiä ja paikantumattomia väkivallan tekoja. Eron jälkeisen vainon myötä uhrin oikeudet vapauteen, hyvinvointiin ja koskemattomuuteen eivät toteudu täysimääräisesti. (Nikupeteri & Laitinen 2013, 30, 39.) Vaino heikentää uhrien inhimillistä turvallisuutta ja rajoittaa perustuslain mukaisia perusoikeuksia toteutumasta. Ihmisoikeustyönä sosiaalityö voi mahdollistaa vainon näkemisen ihmisoikeuskysymyksenä ja perusoikeuksien loukkauksena perustamalla näkemykseen, jossa jokaisella on oikeus turvalliseen elämään. (Nikupeteri 2016a, 167–168.)

Mielestäni on tärkeää tunnistaa sukupuolistunut vainoilmiö, joka on tunnistettu ja jota on tutkittu Suomessa suhteellisen vähän aikaa ja jota ei vielä täysin tunnisteta väkivallaksi. Ylipäänsä sukupuolineutraalius on aiemmin leimannut suomalaista perhe- ja parisuhdeväkivaltaan liittyvää keskustelua ja auttamiskäytäntöjä, ja sen voi käsittää olevan yhteydessä parisuhdeväkivallan kulttuurisiin jäsenyyksiin ja perhekeskeiseen ongelmanmäärittelyyn ja hoitokäytäntöihin (Nyqvist 2004, 101). Väkivallan käsittely sukupuolineutraalilla tavalla piilottaa helposti tyttöjen ja naisten kokemukset ja suhteet

väkivallan maskuliinisuuteen (Honkatukia & Pösö 2009, 132–133). Myös vainon tunnistaminen väkivallaksi saattaa peittyä muiden ilmiöiden taakse ja viranomaiset saattavat tulkita vainotekoja esimerkiksi huoltajuusriitana, mustasukkaisuutena tai kaipuuna (Nikupeteri & Laitinen 2013, 38).

Helinä Häkkänen (2008, 755) kirjoittaa artikkelissaan, ettei Suomessa oltu vielä 2000-luvun alkuun mennessä juuri käyty yhteiskunnallista keskustelua vainoamisesta tai sen kriminalisoinnista siitä huolimatta, että Suomi on Euroopan väkivaltaisimpia maita. Suomessa vainon ymmärtäminen naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana on alkanut 2010-luvulla niin ammattikäytännöissä, rikosoikeudellisesti kuin mediassa (Nikupeteri 2016a, 22). Eduskunnan käsiteltävänä on ollut esimerkiksi lakialoite vainoamisen kriminalisoinnista (LA 44/2011 vp, Pauliina Viitamies/sd. ym.), joka kuitenkin hylättiin. Lisäksi Oulun Ensi- ja turvakoti ry:llä ja VIOLA-väkivallasta vapaaksi ry:llä on ollut yhteinen, Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama VARJO-hanke, jossa tehdään vaikuttamistyötä ja tutkimusyhteistyötä, kehitetään ennaltaehkäisevän työn ja kuntoutuksen työmuotoja sekä kehitetään eron jälkeisen vainon eri osapuolia tukevia palveluita (Oulun ensi- ja turvakoti ry & VIOLA-väkivallasta vapaaksi ry).

Kansainvälisissä organisaatioissakin, kuten Euroopan unionissa tai YK:n kokouksissa on alettu käsitellä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa yhä enemmän myös ihmisoikeuskysymyksenä. Feministinen diskurssi on joissakin määrin muuttunut siirtyessään hallitusten ja kansainvälisten järjestöjen esityslistoille ja osa sen radikaalista luonteesta on hävinnyt. Feministisen diskurssin valta-asema valtakunnallisen ja kansainvälisen politiikan sisällä on kuitenkin tuonut useita perustavanlaatuisia muutoksia sukupuolistuneen väkivallan käsittelyyn eri maissa. (Keskinen 2005, 102.) Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta Istanbulissa 2011 tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (53/2015) tuli voimaan Suomessa 1.8.2015 ja se on osaltaan vaikuttanut esimerkiksi vainon kriminalisointiin (HE 19/2013 vp). Vaino vaikuttaa myös uhrin perusoikeuksiin, sillä perustuslain (11.6.1999/731) 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, joka ei välttämättä toteudu vainon uhrin kohdalla täysimääräisesti.

Aloitan Pro gradu -tutkielmani kuvaamalla vainoa uhriaan haavoittavana ilmiönä sekä sukupuolittuneena lähisuhdeväkivallan muotona. Minulla on ollut opinnoissani sosiaa-

lioikeuden suuntautumisvaihtoehto, joka näkyy myös pro gradu -tutkielmassani. Kolmannessa luvussa käsittelen oikeustieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen yhteensovittamista ja esittelen tutkielmani aiheen kannalta olennaiset oikeuslähteet. Teoreettisten lukujen jälkeen esittelen tutkielman toteutuksen. Tähän neljänteen lukuun sisältyy tutkimuskysymyksen esittely, sekä luvut aineiston hankinnasta ja analysoinnista sekä tutkimuksen etiikasta. Viidennessä luvussa käsittelen vainotekojen ja uhrin toiminnan vaikutusta uhrin turvallisuuteen. Kuudennessa luvussa esittelen uhrin kokemuksia sosiaalityöntekijöistä, ja mitä ongelmia palvelujärjestelmässä on uhrin turvallisuuden kannalta ja miten ne vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuden auttaa uhreja. Tutkielmani viimeinen luku sisältää yhteenvedon, johtopäätökset sekä tutkielman aikana heränneet jatkotutkimuksen aiheet.

2 Eron jälkeinen vaino naisiin kohdistuvana väkivaltana

2.1 Haavoittava vaino

Erilaisissa lähisuhteissa tapahtuvan vainon määritelmässä teot ovat yleensä epätoivot-
tuja, toistuvia ja usein ahdistavia (Williams ym. 2007, 110). Vaino sisältää tyypillisesti
pitkällä aikavälillä kahden tai useamman ihmisen välisessä vuorovaikutuksessa ja useis-
sa muodoissa sekä konteksteissa tehtyjä toistuvia tekoja, jotka häiritsevät merkittävä-
sti uhrin elämää (Spitzberg & Cupach 2014, 4). Vainon moniulotteinen viitekehys mää-
rittelee vainon tahalliseksi käyttäytymiseksi, joka aiheuttaa uhrissa pelkoa, huolta tur-
vallisuudesta tai muuta ahdistusta ja se on epätoivottavaa (Logan & Walker 2015, 202,
215). Vainoaja saattaa esimerkiksi seurata uhriaan, soittaa häiritseviä puheluita, jättää
uhrin pihalle viestejä tai esineitä tai vahingoittaa uhrin omaisuutta (Tjaden & Thoennes
1998, 1). Suomessa yleisimpiä kumppanin tekemiä vainoamisen muotoja vuonna 2012
olivat loukkaavat tai pelottavat puhelut tai henkilökohtaiseen omaisuuteen puuttumi-
nen tai sen vahingoittaminen. Harvinaisinta oli kyberhäirintä eli esimerkiksi internetis-
sä julkaistut loukkaavat kommentit tai intiimit kuvat. (Piispa & Heiskanen 2017, 83.)

Vainon uhreiksi joutuneet tuntevat yleensä vainoajansa. USA:ssa toteutetun tutkimuk-
sen mukaan vain 23 prosenttia naispuolisista uhreista ei tuntenut häntä vainonnutta
henkilöä. Saman tutkimuksen mukaan 43 prosentissa tapauksista vaino tapahtui eron
jälkeen, 36 prosentissa parisuhteen aikana ja sen päättymisen jälkeen. Ennen eroa vai-
noa oli ollut 21 prosentissa tapauksista. (Tjaden & Thoennes 1998, 5–6.) Vainoajan ja
uhrin välillä kuitenkin ei aina ole ollut parisuhdetta. Vainoajaa ja uhria voivat yhdistää
esimerkiksi ammatilliset ja työhön liittyvät yhteydet, kuten lääkärinä ja potilaana ole-
minen. Vainoajaa ja uhria voi yhdistää myös ystävyysuhde tai satunnainen tuttavuus.
Mahdollista on myös se, ettei vainoajan ja uhrin välillä ole ollut ennen vainoa mitään
yhteyttä tai yhteydenpitoa, vaan uhri voi olla tekijälle henkilökohtaisesti tuntematon
ihminen, kuten julkisuuden henkilö. (Mullen ym., 2008, 66.)

Vainon kohteeksi joutuneiden määrää on vaikea sanoa yksiselitteisesti, koska tutki-
musten välillä on kysymyksenasettelullisia eroja. Tutkimuksissa voidaan määritellä eri
tavoin, mikä käyttäytyminen on vainoa, mitä välittömiä vaikutuksia vainolta vaaditaan,
kuinka pitkään vainoamista on pitänyt tapahtua ja kuinka usein. Vainoa koskevissa tut-
kimuksissa tutkitut kohteet voivat myös vaihdella esimerkiksi yliopisto-opiskelijoista

ensi- ja turvakodin asiakkaisiin. (Sheridan ym. 2003, 152, Logan ym. 2006, 5.) Esimerkiksi suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden keskuudessa tapahtuvan vainoamisen yleisyyttä tarkastelleen tutkimukseen vastanneista lähes puolet on tullut vainotuksi. Tutkijat pohtivat tutkimuksessaan, että vainottujen suureen määrään saattoi vaikuttaa myös se, että tutkimuksessa vaino määriteltiin pitkäjänteiseksi, toistuvaksi ja epätoivottuksi huomionosoitukseksi tai käytökseksi, eikä määritelmä sisältänyt vaatimusta, että uhria olisi uhattu tai hänen olisi pitänyt kokea pelkoa. Vainon yleisyys putoaa tutkimuksessa 22 prosenttiin, kun tarkastellaan vain heitä, jotka ovat kokeneet väkivaltaa tai uhkaavaa vainoamista. (Björklund ym. 2010, 689–693.)

Kirjallisuudessa käytetään myös erilaisia käsitteitä ja nimiä kuvaamaan vainoa muistuttavia tekoja. Yhdysvalloissa vaino kriminalisoitiin ensimmäisenä Kaliforniassa vuonna 1990 ja ennen sitä ja myös sen jälkeen vaino määriteltiin tutkijoiden, ammatinharjoittajien ja eri osavaltioiden kesken eri tavalla. (Williams ym. 2007, 109–110.) Esimerkiksi Cupach & Spitzberg (1998, 234–235) käyttävät pakkomielteisen häirinnän (obsessive relational intrusion, ORI) käsitettä, jolla he tarkoittavat tutun tai tuntemattoman tekemiä toistuvia ja epätoivottuja hyökkäyksiä uhrin fyysistä ja symbolista yksityisyyttä kohtaan, ja jossa tekijä haluaa tai olettaa heidän välilleen syntyvän suhteen. Tyypillisesti vainoaminen kuvastaa ankaraa muotoa pakkomielteisestä häirinnästä, mutta rajua pakkomielteinen häirintä ei aina ole vainoamista. Käsitteet eivät tarkoita täysin samaa asiaa, vaikka ne osittain limittyvät toistensa kanssa. Pakkomielteinen häirintä voi olla harmillista, kiusaavaa ja turhauttavaa, mutta ei aina uhkaavaa toisin kuin vainoaminen, johon liittyy uhka tai pelon tunteen saavuttaminen. (Spitzberg & Cupach 2014, 19–20.) Pakkomielteisen häirinnän kohteeksi joutunut voi ennemmin ärsyntyä toiminnasta kuin pelätä sitä (Mullen ym. 2008, 3).

Vaino herättää uhrissa erilaisia tunteita turhautumisesta ja ahdistuneisuudesta kuolemanpelkoon, ja verrattuna fyysiseen väkivaltaan, vaino aiheuttaa uhrilleen henkistä piinaa sen vaikean todistettavuuden vuoksi (Nikupeteri 2016b, 5; Nikupeteri & Laitinen 2017, 21). Erilaiset vainoteot ja niidet taustalla olevat tekijän asenteet ovat sidoksissa toisiinsa, mikä aiheuttaa uhrille kokemuksen vainottuna olemisesta (Nikupeteri & Laitinen 2017, 29). Vainon intensiteetti vaikuttaa uhrin tunteiden voimakkuuteen. Uhrin tunteet kytkeytyvät paikkoihin, tilanteisiin tai arkipäiväisiin asioihin, jolloin tietty asia tai paikka, kuten kauppa, voi saada aikaan uhrissa tunnereaktion, jos vainoaja on esi-

merkiksi aiemmin tullut siellä yllättäen uhria vastaan. (Nikupeteri 2016b, 5.) Nikupeterin (2016a, 51) mukaan vainon haavoittavuudessa keskeistä on, että haavoittuvuuden eri muodot, vainoajan käyttäytyminen, yksittäiset teot ja niiden taustalla olevat asenteet ovat päällekkäisiä ja sidoksissa toisiinsa ja ne heikentävät uhrin hyvinvointia kokonaisvaltaisesti elämän eri osa-alueilla.

Vainon sosiaaliseen haavoittavuuteen kuuluu uhrin arjen, elinpiirin, liikkumatilan sekä sosiaalisten suhteiden rajaaminen, eikä vainon myötä uhrin elämään jää aluetta, johon vaino ei ulottuisi. Vainon ulottuminen uhrin arkeen ja sosiaalisiin suhteisiin voi rajoittaa uhrin liikkumista kodin ulkopuolella. Vainoaja saattaa osallistua esimerkiksi samaan tapahtumaan uhrin kanssa tai hankkia uhrin läheisiltä tietoja esimerkiksi uhrin asuinpaikasta tai manipuloida ja käännäyttää heitä uhria vastaan. Toiminta voi johtaa siihen, että vainoaja saa muut uskomaan hänen itsensä olevan uhri tilanteessa. Vainoaja voi saada myös viranomaiset puolelleen kertomalla valheellisia tarinoita entisestä parisuhteesta tai perheen tämänhetkisestä tilanteesta. Vainoaja saattaa tehdä myös perättömiä lastensuojeluilmoituksia tai kanteluita viranomaisten toiminnasta saadakseen syyllä tekemisissä uhrin kanssa. Sosiaaliseen haavoittavuuteen voi sisältyä myös identiteettivarkauksia, joiden myötä vainoaja voi hankaloittaa uhrin elämää tilaamalla uhrin henkilötiedoilla uhrin kotiin esimerkiksi tavaroita tai jotakin laitonta, kuten huumeita. (Nikupeteri 2016a, 52–53.)

Vainoajan tekemät teot sisältävät uhkauksia, jotka ovat luonteeltaan erilaisia. Vainoajan tekemä teko, kuten ilmestyminen odottamattomaan paikkaan tai puheeseen sisältyvä epäsuora tai suora uhkaus osoittavat uhrille, että vainoaja mahdollisesti pystyy tekemään jotakin väkivaltaista tai uhrille vahingollista. Vainoajan puhe voi sisältää myös positiivisia lupauksia, joissa vainoaja lupaa esimerkiksi jättää uhrinsa hetkeksi rauhaan, jos uhri toimii vainoajan toivomalla tavalla. (Spitzberg ja Cupach 2014, 202–203.) Erilaiset uhan ilmenemisen muodot haavoittavat uhria psykologisesti ja emotionaalisesti ja ne tekevät arjesta epävarmaa ja turvatonta, koska uhri ei voi tietää, milloin uhka oikeasti toteutuu. Ulkopuoliselle vainoajan tekojen sisältämät uhkaukset eivät kuitenkaan välttämättä näyttäyty, ja teot voivat vaikuttaa merkityksettömiltä. Näin ollen vainoajan tekoja ei aina ymmärretä ja tunnisteta uhria haavoittavaksi vainoksi. Tekojen väkivallaksi tulkitsemiseen ei siten riitä perinteinen ymmärrys väkivallasta. (Nikupeteri 2016a, 54–56, 161.)

Uhkaukset voivat sisältää myös taloudellisen ulottuvuuden, sillä vainoaja voi kiristää uhriaan esimerkiksi elatusmaksujen tai lainojen maksamatta jättämisellä (Brewster 2003, 213; Nikupeteri 2016a, 55). Vainoteot voidaan määritellä myös fyysiseksi väkivalaksi, jota voi olla esimerkiksi pakottaminen seksuaaliseen kanssakäymiseen tai pahoinpitely, kuten lyöminen tai potkiminen. (Brewster 2003, 210, 215; Logan ym. 2006, 79–80.)

Uhrin psykologiseen ja emotionaaliseen haavoittuvuuteen voi sisältyä henkistä väkivaltaa, jolloin vainoaja manipuloi kohdettaan tai keksii tarinoita uhrilleen. Vainoaja saattaa esimerkiksi valehdella olevansa vakavasti sairas ja sen vuoksi tarvitsee uhrin myötätuntoa ja hoivaa. Tällaisilla teoilla vainoaja pyrkii saamaan uhrissaan myötätuntoa ja uhrin ottaman vastuuta vainoajan hyvinvoinnista. (Nikupeteri 2016a, 56.)

Vainoajan toiminnan takana saattaa olla erilaisia tarkoituksia ja tarpeita, joita vainoaja pyrkii tyydyttämään vainoamisellaan. Mullen ym. (2008) ovat luokitelleet vainoajat viiteen päätyyppiin, ja luokittelun avulla pyritään valottamaan vainoajien käyttäytymisen tarkoitusta. Vainoaja pyrkii toiminnallaan pääsemään tavoitteeseensa, ja jotta vainoaja jatkaa toimintaansa, on toiminnalla oltava riittävän palkitsevia tuloksia, jotka ylläpitävät toimintaa. Myös yhteys, josta vainoaminen on saanut alkunsa, on merkittävä tekijä, kun mietitään vainoajan todennäköisiä tavoitteita ja käyttäytymistä, jolla hän pyrkii edistämään tavoitteiden toteutumista. (Mullen ym., 2008, 66–67.)

Läheisyyden etsijät (intimacy seeker) reagoivat yksinäisyyteen yrittämällä luoda läheisen suhteen uhrin kanssa esimerkiksi kirjeitä ja lahjoja lähettämällä. Hylätyt (the rejected) vainoajat vastaavat epätoivottuna pitämäänsä parisuhteen loppuun harkituilla teoilla päästäkseen uhriin nähden niin sanotusti johtoasemaan tai päästäkseen sovintoon uhrin kanssa. Hylätty vainoaja käyttää laajimmin erilaisia vainoamistekoja, kuten seuraamista, toistuvia lähestymisiä, puheluita tai kirjeitä. Hylätyt ja läheisyyttä tavoittelevat vainoajat vainoavat uhriaan pisimpään. Katkerat (the resentful) reagoivat loukkaantumisen tunteeseensa toiminnalla, jonka tarkoituksena on koston lisäksi myös esimerkiksi oman syyttömyyden todistaminen. Taitamattomat (incompetent suitor) pyrkivät etsimään kumppania sellaisilla menetelmillä, jotka todennäköisesti parhaimmillaankin ovat haitallisia ja pahimmillaan tavoitteiltaan pelottavia. Saalistajat (predatory) pyrkivät toiminnallaan saavuttamaan haluamaansa seksuaalista tyydytystä ja hal-

lintaa uhriin nähden. Saalistajat pidättäytyvät lähes yksinomaan uhrin seurannassa, ja he välttävät uhrin lähestymistä avoimesti, eivätkä esimerkiksi soita tai lähetä kirjeitä uhrille. Saalistajien vainon kesto on lyhintä ja yhtenä syynä voi olla se, että saalistajan toimet johtavat nopeimmin poliisin toimintaan. (Mullen ym., 2008, 66–67.)

2.2 Vaino sukupuolistuneena väkivaltana

Vaikka vaino on sukupuolineutraali ilmiö, tutkimusten mukaan naiset ovat useammin vainottuja ja miehet vainoajia (Sheridan ym. 2003, 152; Tjaden & Thoennes 1998, 5). USA:n kansallisen oikeusinstituutin teettämä tutkimus osoittaa, että kahdeksaa prosenttia naisista ja kahta prosenttia miehistä vainotaan jossain elämän vaiheessa. Tutkimuksen mukaan 78 prosenttia uhreista oli naisia ja 22 prosenttia miehiä. (Tjaden & Thoennes 1998, 5.) Toisaalta Sheridanin ym. (2003, 152) mukaan eri tutkimuksissa vainon esiintyvyys vaihtelee naisissa 12–16 prosentin välillä ja miesten keskuudessa 4–7 prosentin välillä. Vuonna 2012 parisuhteessa sillä hetkellä olleista tai aiemmin parisuhteessa olleista suomalaisista naisista kymmenen prosenttia oli kokenut vainoa kumppanin taholta, kun muissa Euroopan unionin jäsenmaissa vastaava luku oli kuusi prosenttia (Piispa & Heiskanen 2017, 83).

Suomessa Pia Mäenpää (2017, 65–66) on tarkastellut Itä-Suomen syyttäjänviraston alueella vuosina 2014–2015 annettua 21 tuomiota, joissa oli yhteensä 26 syytekohtaa vainoamisesta. Vastaaja eli tekijä oli 24 tapauksessa mies ja kahdessa nainen. Vainon kohteena nainen oli 21 tapauksessa ja mies viidessä. Noin puolessa tuomioista tekijä ja vainon kohde olivat entisiä puolisoita tai seurustelukumppaneita ja noin kymmenessä prosentissa tapauksissa kohteena oli vainoajan nykyinen kumppani. Neljäsosassa ei tullut selkeästi ilmi tekijän ja vainon kohteen suhde. Noin kolmasosassa tekoaika oli 4–6 kuukautta. Yli vuoden kestänyttä vainoa oli kuudessa tapauksessa ja nämä olivat usein tapauksia, joissa vainoaminen kohdistui tekijän entiseen puolisoon ja tämän kumppaniin.

Eroaminen väkivaltaisesta parisuhteesta ei välttämättä ole helppoa, vaan väkivaltaisessa parisuhteessa elävä nainen joutuu punnitsemaan monien erilaisten riskien välillä pohtiessaan parisuhteeseen jäämistä tai eroa. Heidän on punnittava, uskovatko mie-

hen lupauksia paremmasta ja väkivallattomasta tulevaisuudesta ja ottaisivatko he riskin, että lupauksista huolimatta he saattavat tulla yhä uudelleen pahoinpidellyiksi. Toisaalta väkivaltaisesti käyttäytyneille miehille ero voi näyttäytyä usein mahdottomalta vaihtoehdolta, jolloin väkivaltaisesti käyttäytyvä mies saattaa jopa tappaa eron konkretisoituessa puolison, lapset ja itsensä. (Husso 2003, 164–165.) Avioero myös vaikuttaa ihmisiin hyvin eri tavoin, ja joillekin avioero on elämänmuutos, johon liittyy vain vähän tuskaa ja mielihapaa, joten elämänlaatu voi parantua huomattavasti eron jälkeen. Toisille avioero voi kuitenkin olla pitkäaikainen ja vakava trauma ja eron negatiiviset vaikutukset voivat jatkua jopa vuosikausia, sillä avioero muokkaa esimerkiksi ihmisen persoonallisuutta ja identiteettiä sekä käsityksiä perheestä. (Määttä 2002, 11–12, 133.) Kun valtaa parisuhteen aikana käyttänyt menettää eron myötä otteensa uhrista, voi hän alkaa tehdä erilaisia toimenpiteitä saadakseen vallan takaisin uhriinsa nähden (Brewster 2003, 208).

Parisuhteen aikainen väkivalta lisää väkivallan uhkaa myös eron jälkeisessä vainossa, vaikka fyysistä väkivaltaa on usein enemmän parisuhteen aikana. (Brewster 2003, 210, 215; Logan ym. 2006, 79–80). Naisuhritutkimuksen mukaan aiemmin parisuhteessa olleista vajaan kolmanneksen entinen avo- tai aviopuoliso oli käyttäytynyt häiritsevästi tai väkivaltaisesti eron jälkeen. Yleisimmin väkivalta- tai häirintätilanteet olivat tapahuneet eron jälkeisen vuoden aikana tai 1–2 vuoden sisällä erosta. Tutkimuksessa oli mukana myös tapauksia, joissa entinen puoliso oli käyttäytynyt häiritsevästi tai väkivaltaisesti vielä yli kymmenen vuotta eron jälkeen, mutta näitä tapauksia oli kuitenkin vähän. Naisuhritutkimuksen mukaan puolet väkivaltaisesti liiton aikana käyttäytyneistä miehistä jatkoi väkivaltaista käyttäytymistään, uhkailua tai häirintää eron tai erilleen muuton jälkeen. Kaikki väkivallan muodot olivat yleisempiä, mikäli mies oli ollut väkivaltainen myös yhdessä asumisen aikana. Todennäköisempää siis on, että väkivalta jatkuu eron jälkeen, kuin että se alkaisi erosta. Naisuhritutkimuksessa kuitenkin kymmenesosassa mies aloitti häirinnän, uhkailun tai väkivallan eron jälkeen, vaikka mies ei ollut ollut väkivaltainen parisuhteen aikana. Näissä tapauksissa häirintä oli yleisintä. Parisuhteen aikainen väkivalta jatkui yleisimmin erilaisena häirintänä, uhkailuna ja väijymisenä. Tosin syynä voi olla myös se, että eron jälkeen miehellä on vähemmän mahdollisuuksia käyttää fyysistä väkivaltaa, joten väkivalta muuttuu häirinnäksi. (Piispa 2006, 58–60.)

Suomalaisessa keskustelussa eron jälkeinen vaino sosiaalisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä on melko tuore (Nikupeteri & Laitinen 2017, 19). Vainon tabuluonteisuus on pienentynyt Suomessa 2010-luvulla ammattikäytännöissä, rikosoikeudellisesti ja mediassa. Aiemmin on ajateltu väkivallan päättyvän väkivaltaisesta puolisosta tapahtuvan eron jälkeen. Vähitellen 1990-luvulta alkaen kiinnostus eron jälkeiseen väkivaltaan on lisääntynyt, ja tiedon ja ymmärryksen lisääntyminen on lisännyt myös eron jälkeiseen väkivallan tutkimusta erityisesti 2000-luvulta lähtien. (Nikupeteri 2016a, 22.) Muutenkin Suomessa on alettu tutkia parisuhteessa tapahtuvaa väkivaltaa myöhemmin kuin monessa muussa maassa. Esimerkiksi muissa pohjoismaissa, monissa Euroopan maissa ja myös USA:ssa väkivaltaa, läheisiä suhteita ja sukupuolta koskeva tutkimus on ollut jo pitkään kansainvälisesti tunnustettu tutkimusala, toisin kuin Suomessa, jossa kotona ja parisuhteessa tapahtuvaa väkivaltaa ei ole juuri tutkittu ennen 1990-luvun puoliväliä. Suomessa siihen alettiin kiinnittää huomiota laajemmin vasta 1990-luvun loppupuolella kansainvälisen painostuksen ja julkisten nuhteiden myötä. Lisäksi useat kansainvälisten järjestöjen sopimukset ja Suomen ratifioimat julistukset ovat edellyttäneet muun muassa naisiin kohdistuvan väkivallan laajuuden ja luonteen tilastoimista ja tutkimista. (Husso 2003, 14–15.)

Feministisen väkivallan tutkimuksen perinteessä korostetaan väkivallan yhteyttä vallankäyttöön ja yhteiskunnassa olevia sukupuoleen liittyviä sosiaalisen eriarvoisuuden rakenteita ja joissa miehen entiseen puolisoon kohdistama vaino voidaan nähdä johtuvan esimerkiksi patriarkalisesta yhteiskunnasta (Niemi ym. 2017, 13; Brewster 2003, 215–216). Jo varhaisessa feministisessä 1960–1980 -lukujen tutkimuksessa on tuotu esille sosiaalityössä edelleen relevantteja teemoja ja kysymyksiä esimerkiksi naisten asemasta ja vastuusta perheestä, äitiydestä, naisten eriarvoisuudesta yhteiskunnassa sekä miesten naisiin kohdistamasta väkivallasta, joka on ollut eniten esillä tutkimuskohteena ja yhteiskunnallisten kampanjoiden aiheena. Ajan kuluessa feministinen tutkimus on muuttunut moniulotteiseksi tutkimukseksi, jossa tutkitaan sukupuolen, sukupuolistuneiden käytäntöjen ja sukupuolen tuottamista. (Kuronen 2009, 113, 117.) Väkivallan ja vallankäytön yhteydessä valta voidaan nähdä esimerkiksi yhteiskunnallisena rakenteena, jolloin sitä pidetään sukupuolijärjestelmänä, joka heijastuu ja jota uusinnetaan esimerkiksi oikeuskäytännössä ja poliittisessa päätöksenteossa. Tällä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi naisiin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan pitää sen hetkisen

tilanteen mukaan ääripäänä tuomittavana tekona tai perheen vuorovaikutukseen liittyvänä ongelmana. (Niemi ym. 2017, 13.)

Yhteiskunnalliseen keskusteluun miesten naisiin kohdistama väkivalta nousi 1970-luvulla, jolloin ensimmäisen kerran kamppailtiin perheväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan diskurssien välillä. Tällöin suomalaiseen keskusteluun vakiintui sukupuoli-neutraali perheväkivallan käsite, jota käsiteltiin laajana perhesuhteisiin liittyvänä ilmiönä, jonka syinä olivat vuorovaikutusongelmat sekä sosiaaliset ongelmat, kuten työttömyys ja alkoholismi. Turvakotien lisäksi perhekeskeinen toimintamalli rakentui perheneuvoloiden, mielenterveystoimistojen ja muiden sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden käytäntöihin. Seuraavan kerran perheväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan diskurssien välillä syntyi kamppailua vasta 1990-luvulla, jolloin Suomessakin alettiin puhua useammin naisiin kohdistuvasta väkivallasta. (Keskinen 2005, 102–104.)

Miesten naisiin kohdistama väkivalta on ilmiönä tunnistettu pitkään, ja sitä on sivuttu esimerkiksi kirjallisuudessa, mutta sen seurauksia ja merkityksiä on pohdittu vasta parina viime vuosikymmenenä. Väkivalta on voinut jatkua rauhassa perheen sisällä, koska kukaan ei ole puuttunut siihen esimerkiksi perheen yksityiseen piiriin koskevana asiana. (Keskinen 2008, 314.) Perheessä ja parisuhteessa tapahtuvaan väkivaltaan puuttumista ovat vaikeuttaneet myös väkivaltaisen käyttäytymisen ja sen kohteena olemisen yksityisasiaksi luokittelu ja väkivallan syiden kytkeminen yksilöllisiin ominaisuuksiin ja olosuhteisiin, kuten väkivallan kohteena olevan naisen nalkutukseen tai provosointiin ja toisaalta väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten mustasukkaisuuteen tai alkoholin käyttöön. (Husso 2003, 68.)

Sukupuoli ei selitä uhrin haavoittuvuutta yksiselitteisesti, vaan siihen kytkeytyvät sukupuolen lisäksi muun muassa kulttuuriset merkitykset sekä arkiset, sukupuolistavat käytännöt. Sukupuolistuneisuus ja sukupuoli näkyvät siinä, miten haavoittuvuudelta voi suojautua, miten kokemusta selitetään ja miten haavoittumisen kokemukseen reagoidaan. Sukupuolella on merkitystä esimerkiksi siinä, minkälainen traumatisoituminen on tyypillistä ja kuinka suuri alttius traumatisoitumiselle on. Väkivallan tekemisen kyky ja mahdollisuus ovat universaaleja asioita, mutta kulttuurista ja sukupuolistunutta on se, miten väkivalta rakenteellistuu tai miten se esimerkiksi tuomitaan. (Ronkainen & Näre 2008, 14–15.)

2.3 Eron jälkeisen vainon tunnistamisen haasteet auttamistyössä

Vainoajan yksittäiset teot ja niistä uhrille muodostuvat kokemukset ovat usein subjektiivisia ja sellaisia, että ulkopuolisen on vaikea tunnistaa niitä (Nikupeteri ja Laitinen 2013, 36–37). Eron jälkeisessä vainossa yksittäisten tekojen vainoksi tunnistamista vaikeuttaa myös se, että siinä vainoajan ja uhrin yhteinen intiimi historia mahdollistaa tekijälle monipuolisemman keinovalikoiman kohteen lähestymiseksi (Nikupeteri 2016a, 161). Vainoaja tuntee hyvin uhrinsa, ja hän voi käyttää esimerkiksi lapsia vainoamisen välineenä. Entistä kumppania vainoavalla voi olla niin sanotusti mielekkäämpi syy vainota uhriaan kuin sellaisessa tilanteessa, jossa uhrilla ja vainoajalla ei ole ollut suhdetta. Entiseen kumppaniin tai tuntemattomaan kohdistuvaa vainoa erottaa myös vainon ajankohta ja se, että kumppaniin tai entiseen kumppaniin kohdistuva vaino aiheuttaa uhrissa enemmän psykologista kärsimystä. Lisäksi kumppaniin tai entiseen kumppaniin kohdistuvassa vainossa on myös suurempi riski uhkauksiin ja väkivaltaan kuin ei-kumppaniin kohdistuvassa vainossa (Logan & Walker 2009, 248–253.)

Sheridanin ja Daviesin (2001, 113, 115) tutkimuksen päätelmä vahvistaa muiden tutkimusten käsitystä siitä, että entinen puoliso vainoajana toimii väkivaltaisemmin kuin tuntematon vainoaja tai sellainen, joka on uhrin tuttava. Tutkimuksessa entisten puolisoiden tekemät vainoteot määritellään muodoiltaan kuitenkin vaihteleviksi hyväntahtoisista yhteydenotoista, kuten miellyttävän oloisista kirjeistä ja puhelinsoitoista tapouhkauksiin sekä hyökkääviin ja solvaaviin puhelinsoittoihin. Vainon tunnistamista väkivaltana ja kriminalisoitavana tekona voi auttaa sen suhteuttaminen kontekstiinsa, jossa kiinnitetään huomio väkivallan jatkumoon, sosiaalisiin suhteisiin ja näihin kytkeytyviin epätasaisiin vallan jakautumisiin (Nikupeteri 2016a, 161).

Naisen oma parisuhteiden historia ja konteksti vaikuttavat vahvasti siihen, miten he itse tulkitsevat vainokäyttäytymistä. Suhdehistoria muodostaa yhteyden, jonka usein vain suhteen osapuolet ymmärtävät. Näin ollen ulkopuolisten tulkinnot voivat erota huomattavasti osallisten omista tulkinnoista. Lisäksi naisten nykyinen tai entinen suhde vainoajaan voi estää heitä ymmärtämästä, että puolison käytös on ongelmallista. Nainen voi ensin luulla, että puolison tungetteleva ja kontrolloiva käytös on tarkkaavaisuutta tai suojelua, jotka kuuluvat normaaliin käytökseen suhteessa. Jälkikäteen monet naiset pystyvät tunnistamaan miehen suhteen alun käytöksestä ja erilaisista merkeistä

asioita, jotka ennakoivat tulevia ongelmia. Nämä merkit tulevat useille naisille esiin vasta sitten, kun he tarkastelevat kumppanin käytöstä ja koko suhteen kontekstia. Naisten vainon tunnistaminen kehittyy, kun he huomioivat kumppaneidensa kontrolloivan, tunkeilevan ja väkivaltaisen käytöksen kasaantuvan. Ongelman tunnistamiseen voivat vaikuttaa myös muiden näkemykset. (Logan ym. 2006, 58.) Viranomaiset ja läheiset saattavat horjuttaa uhrin omaa käsitystä ja kokemusta tilanteestaan, jos he eivät usko ja ymmärrä naisen kokemuksia tosina. Vainon psyykkiset vaikutukset voimistuvat, kun vainoajan teot vaikuttavat uhrista järjettömiltä, eikä niihin löydy järkiperaistä selitystä ja uhri voi alkaa selittää vainoajan käyttäytymistä etsimällä selityksiä omasta käyttäytymisestään. Naiset kuvaavat tunnettaan vainoharhaisuutena ja hulluksi tulemisena, johon liittyy pelko ja epätoivo siitä, etteivät he saa apua ja että vaino jatkuu ikuisesti. (Nikupeteri ja Laitinen 2013, 36–37.)

Vainon uhrien avun ja tuen saamista sekä vainoon puuttumista on hidastanut vainon tunnistamisen ja sanoittamisen vaikeus lähisuhteissa tapahtuvana väkivaltana niin ammatillisissa käytännöissä kuin uhrien omissa kokemuksissa. (Nikupeteri & Laitinen 2017, 19.) Uhrien kokemustiedon huomioiminen oikea-aikaisesti viranomaisprosessissa voi mahdollistaa oikea-aikaisen puuttumisen eron uhkaavuuteen ja senhetkiseen tilanteeseen tarkoituksenmukaisen palvelun ja tuen. Väkivallan pakottava ja kontrolloiva luonne on kuitenkin usein viranomaisille näkymätöntä. (Nikupeteri ym. 2017, 304.)

Vainon tunnistamiseen liittyvät parisuhteeseen ja perheeseen kiinnittyvät arvot ja normit. Osapuolten ristiriitaiselta vaikuttava suhde jakaa ammattilaisten tulkinnoissa helposti toimijuutta ja vastuuta, eikä uhria nähdä silloin yksiselitteisesti uhrina ja tekijää tekijänä. Yhteistä ammattilaisten tulkinnoille on se, ettei vainotekoa aina ymmärretä väkivaltana, vaan esimerkiksi huoltajuusriitana, vaikeana parisuhteena tai vieraannuttamisena. Teot voidaan tulkita vainoajan mustasukkaisuudeksi, rakkaudeksi ja kaipuuksi. (Nikupeteri ja Laitinen 2013, 38.) Lapsen elämässä vaino saatetaan puolestaan tulkita esimerkiksi vanhempien yhteistyökyvyttömyytenä tai huoltoriitana. Tällöin vainoajan haitallisten tekojen vaikutusta lapsiin ei voida tunnistaa tai nimetä. Vanhemmuuteen ja vanhempien oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvät käsitykset ja normit lähtökohtaisesti sitovat lapset perhesuhteisiinsa. Koska vanhemmalla on oikeus olla osa lapsen elämää ja pitää häneen yhteyttä, on lapsen toiminnan tila kapea vainon varjostamissa perhesuhteissa. (Nikupeteri ym. 2017, 104.)

Väkivallan näkyvyyteen ja näkymättömyyteen liittyy se, millaisia diskursiivisia resursseja käytetään ja millaisia tiloja väkivallan käsittelyyn syntyy. Perheneuvoloiden työssä sukupuolineutraalit professionaaliset ongelmanmäärittelyt, parisuhteesta puhuminen ja vanhemmuuden käsittely ovat keskeisiä alueita, joissa näkymättömyyttä tuottavia diskursiivisia resursseja ja käytäntöjä esiintyy. Perhe-elämään liittyvissä kysymyksissä tukeudutaan usein professionaalisiin ja sukupuolineutraaleihin diskursseihin, joissa miesten naisiin kohdistama väkivalta on osa laajaa ongelmakokonaisuutta, kuten uusperheen vaikeuksia, ja ongelmanmäärittely voi syrjäyttää väkivallan sen vuoksi, että huomio kiinnittyy esimerkiksi lapsen oireiluun. Vakiintuneemmat ja sukupuolineutraalit määrittelyt nousevat tuttuuden vuoksi ensisijaisiksi, mikäli työskentelyssä ei huomioida väkivallan sukupuolistuneen luonteen huomioivia määrittelyjä ja työtapoja. (Keskinen 2008, 312–314, 337.) Myös Leo Nyqvistin (2004, 101, 104) mukaan Suomessa parisuhdeväkivallan osalta ammattikäytännöt ovat muuttuneet 1990-luvun lopusta ilman erityistä ideologista painostusta ja sukupuolispesifit työkäytännöt ovat tulleet käyttöön ilman näkyvää sukupuolistuneen väkivallan esiin nostamista. Parisuhdeväkivallan sukupuolineutraali käsittelytapa on välillisesti tukenut myyttisiä selityksiä ja tulkintoja ongelmasta. Väkivalttaan liittyvät myytit ovat kulttuurinen tapa käsitellä ongelmaa ja tehdä se ymmärrettäväksi. Puhetavat tukevat väkivallan miehisiä tulkintoja ja ne toisinaan selittävät ongelman pois, joten ne ovat myös osa naisten väkivaltakokemusten vähättelyä ja kieltämistä.

Minna Piispa (2008, 110–119) pitää parisuhdeväkivallan muotojen ja mallien tunnistamista tärkeänä, koska niiden avulla voidaan vähentää naisten taipumusta vastuunkantoon miehen väkivaltaisesta käytöksestä. Hän luokittelee väkivaltaisen suhteen neljä eri luonnetta lyhyeksi väkivallan historiaksi, parisuhdeterrorismiksi, henkiseksi piinaksi ja episodiksi menneisyydestä. Lyhyessä väkivallan historiassa väkivalta on alkanut muutama vuosi aiemmin ja mies voi olla mustasukkainen, mutta ei rajoita juurikaan sosiaalisia kontakteja. Ilmiöön liittyy jonkin verran nimittelyä ja yhteisen omaisuuden rikkomista, mutta tekijä ei uhkaile omalla hengellään. Parisuhdeterrori kuvaa sellaista väkivaltaa, joka vastaa ihmisten mielikuvia parisuhdeväkivallasta sekä väkivallan tekijöistä ja uhreista. Parisuhdeterrorismissa tyypillistä on miehen kontrolli ja naisen elintilan rajoittaminen sekä naisen nimittely, mustasukkaisuus, sosiaalisen elämän tai taloudellisen itsemääräämisoikeuden rajoittaminen tai itsensä vahingoittamisella uhkailu, mi-

käli nainen jättäisi miehen. Henkisessä piinassa väkivalta on kestänyt useita vuosia ja mies on lopettanut vakavan fyysisen väkivallan käytön, mutta on kuitenkin mustasukkainen, rajoittaa naisen tapaamisia ja uhkaa tehdä itselleen jotakin. Episodilla menneisyydestä tarkoitetaan tilannetta, jossa mies on ollut aiemmin väkivaltainen eri mittaisen ajan, mutta nyt väkivaltaa ei enää ole.

Uhrien pelon ja turvattomuuden tunteiden huomioiminen on tärkeää, koska eron jälkeisen vainon uhreilla ei ole turvallista paikkaa kotona tai julkisella paikalla (Nikupeteri 2016a, 167–168). Uhrien suojaaminen kuuluu eri ammattilaisille, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisille, poliisille, oikeusviranomaisille sekä varhaiskasvatuksen ja koulun työntekijöille. Suojaamista on niin yksittäisen ammattilaisen havainnointi ja erotilanteen uhkaavuuden tunnistaminen kuin turvallisuussuunnitelman laatiminen monialaisessa yhteistyössä. Riskiarviointi on erityisesti sosiaaliviranomaisten ja poliisin vastuulla. Sosiaaliviranomaiset arvioivat erotilannetta ja perhedynamiikkaa. Poliisi puolestaan arvioi tilannetta rikosoikeudellisesti sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvaa uhkaa. Uhkaavissa erotilanteissa tulisi kiinnittää huomiota tekojen toistuvuuteen. Riskin arvioinnin on tärkeää pohjautua uhrien kokemukselliseen tietoon, mutta ammattilaisen on myös huomioitava sukupuolistuneen väkivallan piirteet ja tarkoituksenmukainen harkintavalta, joka näkyy esimerkiksi tilanteissa, joissa perheenjäsenten väliset näkemykset eroavat toisistaan. Uhrien suojaamisen haasteena on ilmiöiden moniselitteisyys ja prosessien ennakoimattomuus uhkaavissa erotilanteissa. (Nikupeteri ym. 2017, 303–306.)

Sosiaalityöntekijät voivat yksilö- ja perhetason työskentelyssä mahdollistaa ja luoda turvallisuutta uhrien sosiaalisissa suhteissa, ympäristössä ja arjessa esimerkiksi huomioidamalla etävanhemman ja lapsen tapaamisista aiheutuvat negatiiviset seuraukset vainon kohteena olevalle äidille tai lapselle. Sosiaalityöntekijän rakenteellinen asiantuntijuus pohjautuu vuorovaikutukseen vainoon osallisten kohtaamisen ja naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan ratkaisemisen välillä. (Nikupeteri 2016a, 167.)

On kuitenkin huomioitava, että vaino moniulotteisena ilmiönä ulottuu usein monen muunkin kuin suoraan uhrin elämään, ja vainon vaikutukset voivat näkyä esimerkiksi uhrin lasten arkipäiväisessä elämässä. Entisen puolison vaino äitiä kohtaan voi näyttäytyä lapsen elämässä pelon ilmapiirin ja turvattomuuden tunteina, isän vainoamisen

peittymisenä välittämiseen, rakkauteen ja ikävään, lapsen hyödyntämisenä vainoamisessa sekä fyysisenä väkivaltana, väkivallantekoina sekä kuolemalla uhkailuna. (Nikupeteri & Laitinen 2015, 830, 835–837.) Lapset ovat itsenäisiä toimijoita, jotka pyrkivät selviytymään vanhempien eron jälkeisessä vainossa esimerkiksi sopeutumalla, taktikoimalla tai puolustamalla fyysisesti heikompaa. Lasten toimijuus eron jälkeisessä vainossa vaihtelee ja siihen vaikuttaa esimerkiksi lapsen ikä. Lasten tiedolla vainosta ja siihen pohjautuvalla toimijuudella on merkittävä tehtävä ammattikäytännöissä. Ratkaisun tekeminen ja oikeanlaisten palveluiden tarjoaminen on vaikeaa ilman lapsilta saatua tietoa. Toisaalta lapsilla voi olla ymmärrys siitä, että tieto vainosta ja väkivallasta saattaa olla kuulijasta häiritsevää ja järkyttävää, minkä vuoksi lapset eivät välttämättä kerro vainosta kaikille. (Laitinen ym. 2018, 32–50)

Vainoon voivat joutua tahtomattaan osalliseksi mahdollisten lasten lisäksi myös muut henkilöt, kuten uhrin vanhemmat, ystävät ja työkaverit. Saadakseen tietoja uhristaan vainoaja voi hyödyntää muita henkilöitä, jotka saattavat antaa tietoja tiedostaen tai tiedostamattaan. (Nikupeteri & Laitinen 2017, 21.) Vaino kuormittaa myös läheisiä ja osa voi uupua vainon jatkuessa pitkään. Läheiselle voi olla ristiriitaista, jos uhri toimii epäjohdonmukaisesti, eikä esimerkiksi pidä kiinni rajoista ja tämä voi vaikuttaa kielteisesti läheisen haluun auttaa uhria jatkossa. Osa läheisistä voi kuitenkin joutua myös itse vainon kohteeksi, ja silloin teot ovat samanlaisia kuin ensisijaiseen uhriin kohdistuvat teot pelottelusta ja uhkailusta peiteltympiin vainon muotoihin, kuten jatkuvaan yhteydenottamiseen häirintään tai uhrin mustamaalaamiseen. Läheisten voi olla vaikea tunnistaa itseään vainon uhreiksi ja nähdä omaa tuen tarvettaan, sillä heidän huolensa vainotusta perheestä voi olla niin suuri. Tämän vuoksi on tärkeää uhrin turvasuunnitelmaa laatiessa kartoittaa myös läheisten tilanne. (Pohjoisvirta & Kaasinen 2017, 127–132, 135.)

3 Oikeudellinen näkökulma vainoon

3.1 Oikeustieteellinen ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus

Tutkielman oikeudellinen lähestymistapa on lainopillinen, jolla tarkoitetaan voimassa olevien oikeussäännösten tulkintaa ja systematisointia. Voimassa olevan oikeuden sisällön selvittämistä kutsutaan oikeudelliseksi tulkinnaksi, ja siinä lakiteksteille ja muille kirjallisessa muodossa oleville oikeuslähteille annetaan merkityssisältö. Oikeudellinen tulkinta tulee myös perustella vallitsevasta oikeuslähteopista johdettujen perusteiden avulla, jotka myös osoittavat tulkinnan lainmukaiseksi ja muutoin hyväksyttäväksi. Ratkaisu siis perustellaan sellaisten tulkintaperusteiden avulla, jotka on johdettu lainsäädännöstä tai tavanomaisoikeudellisesta käytännöstä sekä lainvalmisteluaineistosta ja tuomioistuinten antamista ennakkoratkaisuista. Oikeudellisen aineiston systematisoinnilla tarkoitetaan asioiden välisten yhteyksien selvittämistä ja yksittäisen säännöksen liittämistä laajempaan kokonaisuuteen. Toisin sanoen oikeussääntö asetetaan toisten oikeussääntöjen muodostamaan asiayhteyteen eli tulkintakontekstiin. (Aarnio 1978, 79; Siltala 2001, 22–24.)

Metodiopillisesti lainoppi on lähellä teologiaa ja kirjallisuudentutkimusta, jotka keskittyvät myös tekstiaineiston tulkintaan ja sisäisen rakenteen analyysiin. Lainopilla on kuitenkin erityinen lähdeaineiston ja tulkintaperusteiden luonne. Lainopillinen tulkinta tulee perustella sellaisella tavalla, joka täyttää lainmukaisuuden sekä kansalaisten perustellun oikeusturvaodotuksen vaatimukset eli ratkaisu perustellaan oikeusjärjestyksessä vallitsevasta oikeuslähteopista johdettujen argumenttien eli systematisointi- ja tulkintaperusteiden avulla. Eri tavoin velvoittavia oikeuslähteitä ovat esimerkiksi eurooppaoikeudellinen ja kansallinen lainsäädäntö, prejudikaatit eli tuomioistuinten ennakkoratkaisut, lainvalmisteluaineisto ja tavanomainen oikeus eli maantapa, mikäli asiasta ei ole säädännäistä oikeutta. Sama rajaus pätee myös lainoppiin, koska lainopin tulkitsijan esittämällä tulkintakannanoton perusteet eivät saa radikaalilla tavalla poiketa tuomioistuinten soveltamasta oikeuslähte- ja laintulkintaopista, jotta tulkintakannanotolla olisi oikeudellista merkitystä. (Siltala 2001, 25–26.) Oikeusdogmatiikka eli lainoppi on toiminut pitkään niin, että se sulkee reaalisen yhteiskunnan ulkopuolelleen ja se toimii vain positiivisen oikeuden puitteissa, jolla tarkoitetaan siis oikeuspositivis-
mia. (Husa 1995, 172.)

Tutkielmani kannalta olennaisiin oikeuslähteisiin kuuluu perustuslaki (731/1999) ja siihen liittyvä hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp) sekä perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (PeVM25/1994 vp). Ilkka Saraviidan (2011, 1–2) mukaan perustuslain tulkinnassa on perehdyttävä esitöiden ja perustuslain jälkeisen kehityksen lisäksi nykyistä lakia edeltäneeseen järjestelmään säännöksineen ja tulkintoineen etenkin perustuslakivaliokunnan lausuntoihin. Toisaalta on otettava huomioon, että entiseen valtiosäntöön liittyneet tulkinnat väistyvät vähitellen ja perustuslakivaliokunnan uudistuksen jälkeen antamat lausunnot kattavat nykyisin useimmat uudet säännökset. Uusi valtiosäntö on kuitenkin valmisteltu perusteellisemmin kuin vuoden 1919 hallitusmuoto ja nykyisen perustuslain takana on laaja valmisteluaineisto toisin kuin edeltävässä perustuslaissa, jonka säätämisvaiheessa ei juurikaan kirjattu perusteluita.

Muita tutkielman kannalta olennaisia oikeuslähteitä ovat rikoslain 25 luvun 7 a § (13.12.2013) ja siihen liittyvä hallituksen esitys ja eräät ihmisoikeussopimukset sekä tuomioistuinten ratkaisut.

Oikeustieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen oikeuden tutkimuksen yhteensovittaminen ja toisaalta erottaminen ei kuitenkaan ole yksiselitteistä ja näkemykset eroavat tutkijoittain. Oikeuden oikeustieteellisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen suhteista voidaan erottaa kaksi ääripäätä. Toisessa ääripäässä on Kelsenin puhdas oikeusoppi, ja toisessa päässä ovat sosiologiset oikeuskäsitykset, jotka äärimmäisessä tapauksessa tarkastelevat oikeutta ja sitä koskevaa tutkimusta yhteiskuntatieteiden kannalta, ja ne kieltävät totunnaisen oikeustieteen tieteellisyyden. (Tuori 2000, 318.) Hans Kelsenin puhtaan oikeusopin tarkoittamalla tavalla lainopin ja empiiristen yhteiskuntatieteiden toisistaan poikkeavat tiedonintressit pidetään puolestaan tiukasti erillään. Tätä voidaan kutsua myös metodiseksi eriytyneisyydeksi. (Siltala 2003, 171.)

Oikeustiede sijoittuu puhtaan oikeustieteen alalle rajaten samalla oman legitiimin toimintakenttensä positiiviseen oikeuteen silloin, kun oikeustieteellinen tutkimus tai oikeusdogmatiikka käsitetään vain oikeusnormien analyttiseksi systematisoinniksi ja tulkitsemiseksi. Tällöin oikeustieteen tutkittavaksi jää se, miten asioiden tulisi olla, eikä se, miten asiat ovat todellisuudessa. Husa ei pidä tätä hedelmällisenä lähtökohtana

koko oikeustieteelle, sillä silloin oikeutta tutkiva tiede kutistuu helposti käytännön juriidiksi ja se saa yhä enemmän piirteitä, jotka kuuluvat pikemminkin kvasitieteeseen kuin todelliseen tieteeseen. (Husa 1995, 174.)

Husa ei kyseenalaista sinänsä oikeusdogmatiikkaa eli oikeuden systematisointia ja tulkintaa, vaan hän kritisoi sitä, että oikeusdogmatiikan omaksumat oikeuspositivismin vaikutuksesta muotoutuneet metodit ja lähestymistavat eivät palvele parhaimmalla tavalla tutkimuksessa lain tavoitteellista tulkintaa, joka on erityisesti julkisoikeuden alueella keskeistä, mikäli se pyrkii pysymään vain metodologisesti oikeuden autonomiseksi kuvitellun alueen sisäpuolella. Julkisoikeuden alueella on normeja, jotka sisältävät tavoitteita tai muuten oikeudellisesti epäselviä käsitteitä, joiden tulkinnassa perinteinen, oikeuspositivistinen näkökulma vaikeuttaa tulkintaa. (Husa 1995, 175.) Esimerkiksi sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 1 §:n mukaisesti lain tarkoituksena on esimerkiksi edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta. Esimerkissä argumentaatiolle keskeisin tieto löytyy muualta kuin oikeusjärjestyksestä (Husa 1995, 175).

Husan kritiikki oikeuspositivismia kohtaan sopii mielestäni myös omaan tutkielmaani. Esimerkiksi vainon kriminalisointia koskevassa hallituksen esityksessä on lueteltu erilaisia vainoamisrikoksen tekotapatunnusmerkkejä, mutta vainoaminen voi tapahtua myös muulla lainkohdassa nimenomaisesti mainittuun tekotapaan rinnastettavalla tavalla. Lisäksi vainoamisessa olennaista on se, ettei kyseessä ole yksittäinen rikollinen teko, vaan osateoista muodostuva uhrin elämänlaatua heikentävä ja häiritsevä tila, joka voi muodostua hyvin pelottavaksi tai ahdistavaksi. Esimerkiksi uhrin elämänlaatua heikentävän ja häiritsevän tilaa ei ole määritelty tyhjentävästi.

Toisenlaista näkökulmaa tieteiden tutkimuksen yhteensovittamisesta edustaa Raimo Siltala (2001, 74–75), jonka näkemyksen mukaan oikeudesta muodostuva kuva näyttyy erilaisena, kun se välittyy sosiologian, taloustieteen tai tilastotieteen kaltaisten empiiristen yhteiskuntatieteen kaltaisten käsitteistöjen, teorian muodostuksen ja metodiopin kautta verrattuna siihen käsitykseen, jonka perinteinen lainoppi tarjoaa. Lainopillinen tulkitseva tiedonintressi väistyy osittain tai kokonaan oikeuden yhteiskuntatieteellisen analyysin tieltä. Oikeussääntöjen oikean tai perustellun tulkinnan sijaan esitetään kysymys oikeuden yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, jota kutsutaan myös

oikeussosiologiaksi. Siltalan mukaan kahden erilaisen tutkimuksellisen näkökulman yhdistämisessä voi syntyä ongelmia esimerkiksi siinä, että tutkimuskohteen määrittely poikkeaa lähestymistavoissa toisistaan. Lainopissa tutkimuskohteena ovat oikeus normatiivisesti velvoittavien sääntöjen ja periaatteiden kokonaisuutena ja oikeus yhteiskunnallisten kokonaisuuksien oikeuden yhteiskuntatieteellisessä analyysissä. Lainopin normatiivinen näkökulma eli oikeussääntöjä tulkitseva ja systematisoiva tiedonintressi sekä oikeuden yhteiskuntatieteellisen analyysin edustama todellisuuden mallintaminen erilaisten yhteiskunnallisten muuttujien ja selityspäätteiden avulla on Siltalan mukaan haastavaa.

Kaarlo Tuorin (2000, 317) näkemys poikkeaa Siltalan näkemyksestä, sillä Tuorin mukaan oikeustieteellinen ja yhteiskunnallinen oikeuden tutkimus eroavat toisistaan, mutta niillä on kuitenkin myös keskinäisiä yhteyksiä. Yhteiskuntatieteilijä on kiinnostunut oikeudellisista käytännöistä ja oikeusnormeja koskevista mielteistä yhteiskunnalliseen käyttäytymiseen vaikuttavana kausaalitekijöinä. Yhteiskuntatieteilijä lähestyy oikeutta ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta, toisin kuin oikeustieteilijä, joka lähestyy oikeutta sisäisestä näkökulmasta. Oikeustieteilijä osallistuu myös esimerkiksi oikeusjärjestyksen tuottamiseen ja uusintamiseen. Kaarlo Tuori on myös kehittänyt kriittisen positivismin, joka mielestäni mahdollistaa parhaiten oikeustieteen ja yhteiskuntatieteen tutkimuksen yhdistämisen tutkielmassani, koska hän tunnustaa näiden kahden välillä olevan yhteyden.

3.2 Kriittinen oikeuspositivismi

Kaarlo Tuorin kehittämä kriittinen positivismi perustuu oikeustieteen kohteiden eli oikeudessa itsessään oleviin erotteluihin. Kriittinen positivismi nojaa käsitykseen oikeuden kaksista kasvoista, eli oikeus on yhtäältä normatiivinen järjestys tai ilmiö ja toisaalta yhteiskunnallinen käytäntö. Lisäksi siihen liittyy käsitys oikeudesta monitasoisena ilmiönä. (Tuori 1997, 312.) Kriittisen positivismin avoimuus yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen suuntaan erottaa sen Kelsenin puhtaasta oikeusopista (Tuori 2000, 335).

Oikeuden kahdet kasvot liittyvät osaltaan myös siihen, miten oikeustieteen ja yhteiskuntatieteen lähestymistavat oikeuteen eroavat toisistaan. Oikeustieteilijälle oikeus näyttäytyy ensisijaisesti normatiivisena ilmiönä ja oikeusjärjestyksenä. Yhteiskuntatieteilijälle oikeus puolestaan koostuu hänelle erityisistä yhteiskunnallisista käytännöistä. Lisäksi kahteen eri näkökulmaan liittyy myös huomio siitä, että oikeustieteilijä lähestyy oikeutta sisältä päin osanottajan asemasta, kun taas yhteiskuntatieteilijä tarkkailee oikeutta ulkopuolisesta, tarkkailijan asemasta. (Tuori 1997, 317–318.)

Tuori lähestyy yhteiskuntatieteen riippuvuutta oikeustieteestä Max Weberin kautta. Weberin mukaan yhteiskuntatiede on riippuvainen oikeuden dogmaattisesta merkityksestä ja sitä täsmentävästä oikeustieteellisestä tutkimuksesta epistemologis-konstruktiivisessa ja hypoteettis-kausalisessa mielessä. Ensimmäiseksi mainittu auttaa yhteiskuntatieteilijää tunnistamaan tutkimuskohteensa. Weberin pelimetaforan kautta tällä tarkoitetaan sitä, että empiirisen tiedon saamiseksi on tiedettävä pelin säännöt, koska säännöt osoittavat sen, mitkä asiat ilmiöön kuuluvat ja mitkä ovat satunnaiseen ympäristöön kuuluvia asioita. Jälkimmäisellä tarkoitetaan sitä, että oikeusnormit vaikuttavat kausaalisesti sosiaaliseen toimintaan, sillä sosiaaliset toimijat huomioivat oikeusnormit toimintansa esteenä tai keinona. Kausaalitekijöinä oikeusnormit eivät kuitenkaan esiinny siinä muodossa, jota oikeustieteilijät tutkivat ja täsmentävät, vaan kyse on empiirisestä oikeusjärjestyksestä eli siitä mielikuvasta, joka sosiaalisilla toimijoilla on dogmaattisesti pätevistä oikeusjärjestyksestä. (Tuori 2000, 318–320.)

Epistemologis-konstruktiivisessa mielessä tutkielmani kannalta on olennaista se, että perustuslain (731/1999) 7 §:ssä säädetään oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen ja 22 §:ssä säädetään perusoikeuksien turvaamisesta. Nämä säännökset ja niiden sisällöt rajaavat tutkimustani. Aineiston tulkinnassa on keskeistä se, että aineistosta löydetään ne asiat ja tilanteet, joissa perustuslain turvaamat perusoikeudet vaarantuvat. Tällöin tutkimuksen kannalta ei ole olennaista esimerkiksi jonkun vastaajan toimeentulovaikeudet ja niiden liittäminen oikeaan oikeudelliseen kehykseen.

Tuori (2000, 320–321) pyrkii osoittamaan, että myös oikeustieteeseen sisältyy normatiivisuudesta huolimatta tietty yhteiskuntateoreettiseksi kutsuttavissa oleva osa, joka perustaa sisäisen yhteyden oikeustieteestä yhteiskuntatieteeseen. Tuori uskoo, että

vastaväitteitä ei herätä väite, että oikeustieteellä, erityisesti lainopilla, on ulkoisia yhteyksiä yhteiskuntatieteisiin. Lainoppi tekee näitä yhteyksiä esimerkiksi silloin, kun tulkintakannanotoissa noudatetaan tavoiterationaalista argumentaatiota ja se tukeutuu yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tuloksiin.

Kriittinen positivismi tunnustaa modernin oikeuden positiivisuuden samoin kuin esimerkiksi Kelsen, eli moderni oikeus on nimenomaisilla päätöksillä asetettua oikeutta. Kelsenin puhtaaseen oikeusoppiin verrattuna kriittinen positivismi sallii myös sen, että positiivisuuden sisällä on mahdollisuus myös oikeuden normatiiviselle kritiikille ja tätä kuvaa oikeuden monikerroksisuus. Oikeuden monikerroksisuudella tarkoitetaan sitä, että oikeus ei tyhjenny ainoastaan yksittäisiin säädöksiin, tuomioistuinratkaisuihin ja lainoppineiden normi- ja tulkintakannanottoihin. Tuorin näkemyksen mukaan näissä on kyse vain oikeuden näkyvästä pintatasosta ja oikeuteen kuuluu myös syvempiä kerroksia, joita Tuori kutsuu oikeuskulttuuriksi ja oikeuden syvärakenteeksi. (Tuori 1997, 319.)

Kriittistä positivismia kohtaan on esitetty myös kritiikkiä. Kriittisen positivismin positivistisuutta voidaan pitää pulmallisena, sillä teoriassa on määritelty oikeuskulttuuritason sisältämät oikeusperiaatteet niiden painoarvon ulottuvuuden, sisällöllisen hyväksyttävyyden ja yhteiskunnassa nauttiman institutionaalisen tuen avulla. Tällöin ei ole enää kyse puhtaasti positivistisesta oikeusteoriasta, jossa oikeuden voimassaolo ja oikeuden sisällöllinen hyväksyttävyys voitaisiin erottaa tarkkarajaisesti toisistaan esimerkiksi Kelsenin ehdottamalla tavalla. (Siltala 2001, 130–131.)

Kriittisen positivismin näkökulmasta lainoppi voi hyödyntää oikeuden syvempien kerrostumien normatiivisia, käsitteellisiä ja metodisia mahdollisuuksia pintatason oikeudellisen aineiston tulkittamisessa ja systematisoinnissa. Lainoppi voi saada oikeuden syvemmilta tasoilta mittapuut, jotka mahdollistavat yksittäisten sääntelyjen, tuomioistuinratkaisujen ja lainoppineiden tulkintakannanottojen ja näitä systematisoivien yleisten oppien kritisoinnin ei-mielivaltaisesti. Tähän kriittiseen työhön kuuluu myös niiden julkilausumattomien yhteiskuntateoreettisten taustaoletusten paljastaminen, joihin eri oikeudenaloilla käytetyt yleiset opit perustuvat. (Tuori 1997, 327–328.)

Lainopin tulkinta ei ole puhtaasti normatiivista, vaan ne on suhteutettu yhteiskunnallisten tosiasioiden tyyppitettyihin kuvauksiin. Tulkintalainopissa nämä kuvaukset ilmentävät sitä faktuaalista ainesosaa, jolla Tuori tarkoittaa oikeustieteen ja yhteiskuntateorian sisäistä yhteyttä. Muotoiltaessa oikeusnormit konditionaalisiksi jos-niin -muotoihin, sisältää jos-lause kuvauksen sosiaalisesta tilanteesta, johon normia sovelletaan. Tulkintalainoppi muotoilee tyyppitettyjen tosiseikastojen kuvauksia, mutta samalla se tukeutuu oikeuskulttuurin tasolla oleviin oikeustieteen lohkoihin, joita ovat lainoppi ja oikeusteoria. Esimerkiksi teoreettisen lainopin kehittämät eri alojen yleiset opit koostuvat oikeudenalojen peruskäsitteistä ja yleisistä oikeusperiaatteista. Yleisiin oppeihin kuuluvat peruskäsitteet välittävät tietyn tulkinnan oikeudenalan sääntelemästä yhteiskuntaelämän alueesta. Oikeuskäsitteistä välittyvä tulkinta perustuu johonkin yhteiskuntateoreettiseen kokonaisnäkemykseen, vaikka teoreettisessa lainopissa tätä näkemystä ei tuoda esiin. Nämä käsitteet myös jäsentävät ja paikantavat oikeudellisia ongelmia ja kiinnittävät oikeusnormit sääntelemiinsä yhteiskunnallisiin suhteisiin. (Tuori 2000, 322–323.)

3.3 Perus- ja ihmisoikeudet ja vainon kriminalisointi

Perusoikeusuudistuksen tärkein tavoite oli laajentaa ja vahvistaa yksilön oikeuksien perusoikeustasoista turvaa. Uusien perusoikeussäännösten avulla pyrittiin turvaamaan yksilön oikeusturvaa esimerkiksi perinteisten vapausoikeuksien sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien alalla. Uudistuksen moniin tavoitteisiin kuului myös perusoikeuksien henkilöllisen soveltamisalan laajentaminen. (PeVM 25/1994, 2–3.)

Perustuslain (731/1999) 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perinteisesti tämä suoja on toteutettu kriminalisoimalla tällaiset loukkaukset rikoslaisissa. Säännös turvaa siinä lueteltuja oikeushyviä julkisen vallan loukkauksilta yksilöä kohtaan, mutta se edellyttää myös, että valtio turvaa lainsäädännön avulla näitä oikeuksia yksityisiä loukkauksia vastaan. (HE 309/1993 vp., 46.) Näin ollen säännöksellä on siis vertikaalinen ja horisontaalinen taso (Pellonpää 2011, 281–282). Perusoikeudet ilmaisevat yh-

teiskunnan yleisesti hyväksytyjä perusarvoja, joten ei voida pitää riittävänä, että niiden vaikutus koskisi vain valtion ja yksilön välisiä suhteita (HE 309/1993 vp).

Perustuslain 7 §:n 1 momentti turvaa ennen kaikkea henkeen vapauteen ja koskemattomuuteen kohdistuvia oikeudenvastaisia tekoja vastaan ja tämä suoja on usein toteutettu kriminalisoimalla tällaiset loukkaukset rikoslaisissa. Pykälän 1 momentti sisältää esimerkiksi yleissäännöksen henkilökohtaisen vapauden suojasta, ja se suojaa niin ihmisen fyysistä vapautta kuin hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan. (HE 309/1993 vp., 46.) Eron jälkeinen vaino kuitenkin vaarantaa näiden oikeuksien toteutumisen.

Säännöksessä mainitun turvallisuuden nimenomainen mainitseminen korostaa julkisen vallan positiivista toimintavelvoitetta yhteiskunnan jäsenten suojaamiseksi rikoksilta ja muihin heihin kohdistuvilta oikeudenvastaisilta teoilta tekijästä riippumatta. Henkilökohtainen turvallisuus on mainittu yhdessä vapauden kanssa myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklassa sekä Kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 9 artiklassa. (HE 309/1993, 47.)

Perustuslain 22 §:ssä säädetään puolestaan perusoikeuksien turvaamisesta. Perusoikeuksien turvaaminen koskee myös esimerkiksi kunnallista sosiaalihuoltoa, sillä säännöksen mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Yleinen turvaamisvelvollisuus on kohdistettu julkiseen valtaan, ja valtion organisaatioissa turvaamisvelvollisuus koskee eduskuntaa, tuomioistuimia ja hallintoviranomaisia. Kuntia ja muita kunnallisia organisaatioita yleinen turvallisuusvelvollisuus koskettaa pääsäännön mukaan silloin, kun niille on asianmukaisessa järjestyksessä annettu perusoikeuden kannalta merkityksellisiä tehtäviä ja toimivaltaa. (Tuori & Lavapuro 2011, 818.)

Perustuslakiin on sisällytetty nimenomainen sääntö perusoikeuksien turvaamisesta, koska perusoikeuksien toteutumisen kannalta ei ole riittävää, että julkinen valta pidättyy itse perusoikeusloukkauksista. Usein perusoikeuksien tosiasiallinen toteutuminen edellyttää julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä, kuten esimerkiksi yksilön perusoikeuksien suojaamiseksi ulkopuolisilta loukkauksilta tai tosiasiallisten edellytysten luomiseksi perusoikeuksien käyttämiselle. Perusoikeuksien turvaamisvelvollisuus kos-

kee myös oikeuksien toteutumista yksityisten keskinäisissä suhteissa ja käytännössä tämä velvoite kohdistuu lähinnä lainsäätäjään. Lainsäätäjä toteuttaa tätä velvollisuutta esimerkiksi silloin, kun se säätää rangaistavaksi perusoikeussäännösten turvaamiin oikeuksiin, kuten henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja vapauteen sekä kotirauhaan kohdistuvat loukkaukset. Säännöksessä ei ole mainittu erikseen keinoja, joilla julkisen vallan tulee täyttää velvollisuutensa, mutta perusoikeuksien käyttöä turvaavan ja täsmentävän lainsäädännön säätämisen lisäksi keinoihin voi kuulua myös taloudellisten voimavarojen kohdentaminen. (HE 309/1993 vp, 75.) Perustuslain 22 §:n turvaamisvelvoite on osin päällekkäistä, koska usea yksittäinen perusoikeussäännös sisältää julkiseen valtaan kohdistetun turvaamisvelvoitteen (Saraviita 2011, 123).

Ihmisoikeussopimusten määräykset, jotka on saatettu valtiosisäisesti asianmukaisesti järjestyksessä voimaan, kuuluvat omalta osaltaan oikeusjärjestykseen, jota julkisen vallan on noudatettava toiminnassaan. Ihmisoikeuksien valtiosisäistä voimaansaatamista voidaan siten pitää yhtenä keinona, jolla julkinen valta toteuttaa perustuslain 22 §:ssä säädettyä turvaamisvelvoitettaan. (Tuori & Lavapuro 2011, 815.) Vainon kriminalisointiin on vaikuttanut osaltaan Suomessa 1.8.2015 voimaan astunut naisiin kohdistuvan väkivallan sekä perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskeva Istanbulin sopimus. Sen tavoitteena on luoda yhtenäiset ja kattavat toimintaperiaatteet naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja poistamiseksi, väkivallan uhrien suojelemiseksi sekä väkivallan tekijöiden edesvastuuseen saattamiseksi. Sopimus velvoittaa valtioita puuttumaan kaikkiin naisiin kohdistuviin väkivallan muotoihin, ja sen vainoamista koskeva 34 artikla edellyttää, että sopimusosapuolet varmistavat, että toiseen henkilöön kohdistuva tahallinen ja toistuva uhkaava käyttäytyminen, joka saa tämän henkilön pelkäämään turvallisuutensa vaarantumista, kriminalisoidaan. (HE 19/2013, 3.)

Käytännössä perusoikeuksien vaikutukset yksityisten henkilöiden keskinäisissä suhteissa välittyvät yleensä perusoikeuksia konkretisoivan tavallisen lainsäädännön tasolla (HE 309/1993 vp). Vaino on kriminalisoitu Suomessa muutama vuosi sitten, sillä rikoslain 25 luvun 7 a §:n (13.12.2013/879) mukaan se, joka toistuvasti uhkaa, seuraa tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on

tuomittava, jollei teosta muulla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rankais-
tusta, vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Vainoamisrikoksen tekotapatunnusmerkkejä ovat uhkaaminen, toisen seuraaminen, tarkkaileminen tai yhteyden ottaminen. Vainoaminen voi tapahtua myös muulla lain-
kohdassa nimenomaisesti mainittuun tekotapaan rinnastettavalla tavalla. Tämän teko-
tavan nimeäminen on myös tarpeellista, koska vainoamisteot voivat olla monenlaisia ja
tekniikan kehittymisen myötä voi syntyä myös uusia vainoamisen toteuttamistapoja.
Muiden kuin tunnusmerkistössä nimenomaisesti mainittujen tekotapojen tulee olla
kuitenkin nimenomaisiin tekotapoihin rinnastettavissa. Vainoamisessa olennaista on
se, ettei kyseessä ole yksittäinen rikollinen teko, vaan osateoista muodostuva uhrin
elämänlaatua heikentävä ja häiritsevä tila, joka voi muodostua hyvin pelottavaksi tai
ahdistavaksi. Tekotapatunnusmerkkien yksittäinen esiintyminen ei yleensä aiheuta
urille tällaista tilaa, joten erityisen luonteen saadakseen niitä on esiinnyttävä toistuvasti.
(HE 19/2013 vp, 50–51.)

Perusoikeusnäkökulma on mielestäni mielenkiintoinen siinä mielessä, että joissain ti-
lanteissa yhden henkilön perusoikeuksien turvaaminen edellyttää toisen henkilön pe-
rusoikeuksien rajoittamista. Perustuslain 9 §:ssä säädetään liikkumisvapaudesta. Vai-
noamista koskeva rangaistussäännös kaventaa jossain määrin tekijän liikkumisvapaut-
ta, mutta uhrin oikeus vapauteen rangaistussäännöksessä tarkoitettulta vainoamisteol-
ta on selvästi tällaista vähäistä rajoitusta painavampi intressi. (HE 19/2013 vp, 55.)
Näin ollen myös eron jälkeisessä vainossa voi tulla kyseeseen myös tekijän perusoi-
keuksien rajoittaminen. Tarkoituksenani on kuitenkin keskittyä tutkimaan nimen-
omaan vainon uhrien perusoikeusnäkökulmaa.

Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 11 §:ssä säädetään, että sosiaalipalveluita on
järjestettävä lähisuhte- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoinkohte-
lusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen. Lähisuhte- tai perheväkivallasta aiheutuva tuen
tarve määritellään kytkeytyväksi tilanteisiin, joissa henkilö on kokenut väkivaltaa tai
sen uhkaa tai altistunut sen vaikutuksille. Naisiin kohdistuvassa väkivallassa on huomi-
oitava esimerkiksi se, että vakavaa ja henkirikoksiin päätyvää parisuhdeväkivaltaa ei
ole pystytty vähentämään riittävässä määrin ja että entisessä parisuhteessa väkivaltaa
kokoneiden määrä on kasvanut. Väkivallan tekijä on läheinen ja väkivalta usein toistu-

vaa ja pitkäkestoista, joten vaikutukset ovat traumatisoivia. Sosiaalihoitolaikaa sovellettaessa tuen tarve tarkoittaa lähisuhdeväkivaltilanteissa suojan, turvan ja kriisiavun tarvetta. (HE 164/2014 vp, 105.)

4 Tutkielman toteutus

4.1 Tutkimustehtävä

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut siitä, miten eron jälkeinen vaino heikentää naispuolisen uhrin kokemusta turvallisuudesta. Olen kiinnostunut myös siitä, mitkä tekijät edistävät tai haittaavat uhrien turvallisuutta. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Minkälaisia asioita eron jälkeistä vainoa kokeneet naispuoliset uhrin nimeävät aiheuttamaan turvattomuuden tunnetta itsessään?
2. Miten eron jälkeisen vainon naispuoliset uhrin ovat kokeneet sosiaaliviranomaisen toiminnan eron jälkeisessä vainossa?

Eron jälkeinen vaino vaikuttaa uhrin perusoikeuksiin ja mielestäni on tärkeää tuoda tietoa siitä, miten ja millä tavoin uhrin kokevat omasta näkökulmastaan vainon vaikutukset omiin perusoikeuksiinsa ja miten nämä kokemukset peilautuvat lainsäädäntöön. Keskeisiä käsitteitä tutkimuksessa ovat turvallisuus, sukupuolistunut väkivalta ja eron jälkeinen väkivalta sekä perusoikeudet. Perusoikeuksista keskeisiä ovat perustuslain 7 § 1 momentti sekä perustuslain 22 §.

4.2 Tutkimustapa

Tutkielmani on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Sillä tarkoitetaan joukkoa erilaisia tulkinnallisia tutkimuskäytäntöjä (Metsämuuronen 2006, 83). Laadullista tutkimusta voidaan kutsua prosessiksi, sillä aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen voidaan katsoa kehittyvän tutkijan tietoisuudessa prosessin aikana, koska laadullisessa tutkimuksessa aineiston kerääjä on itse inhimillinen väline. Toisaalta laadullista tutkimusta voidaan kutsua prosessiksi myös sen vuoksi, ettei tutkimuksen eri vaiheita voida välttämättä jäsentää etukäteen selkeisiin vaiheisiin, vaan tutkimustehtävä ja aineiston keruuseen liittyvät ratkaisut voivat muotoutua tutkimuksen aikana. (Kiviniemi 2015, 74.)

Kuten aiemmin olen kirjoittanut, käsitys väkivallasta perheen sisällä sukupuolistumattomana ja koko perheen vuorovaikutusongelmana on vaikuttanut Suomessa tutkimukseen ja toisaalta myös auttamistapoihin sosiaali- ja terveydenhuollossa. Suomessa al-

koi vasta 1990-luvulla feministisen näkökulman mukainen sukupuolistuneen, lähisuh-teissa ja perheissä tapahtuvan väkivallan tutkimus. Tutkimuksen lisääntymisen myötä myös tutkimusmenetelmät ovat monipuolistuneet. Laadullisten menetelmien käytöllä on pyritty saavuttamaan esimerkiksi väkivallan eri osapuolten kokemuksia väkivallasta, saadusta avusta ja lisäksi löytämään väkivallan eri osapuolien tapoja ymmärtää ja selit-tää väkivaltaa. Näkökulma on samaan aikaan vaihtunut yksilöpsykologiasta diskursiivi-seen ja väkivallan seurausten näkökulmaan. Väkiältä ei ole enää vain yksilön ongelma, vaan se nähdään sukupuolistuneena vallankäyttönä, joka puolestaan liittyy yhteiskun-nallisiin ja sosiaalisiin keskustelukäytäntöihin. (Holma & Partanen 2008, 277–278.)

Lähestyn tutkimustehtävää fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotteen kautta. Fenomenologisessa ja siihen läheisesti liittyvässä hermeneuttisessa ihmiskäsityksessä tutkielman teon kannalta tärkeitä ovat kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet. Fenomenologeilla on yhteinen ajatus siitä, että ihmisyyksilöt rakentuvat suh-teessa maailmaan, jossa he elävät. Ihmiset myös itse rakentavat maailmaa. Fenomeno-logia tarkastelee nimenomaan sitä, mikä ilmenee meille itse koettuna, elettyinä maail-mana ja itsenä tuossa maailmassa. Jokaisella ihmisellä on oma perspektiivinsä toisiin ihmisiin, tapahtumiin ja ympäröivään tilaan. Perspektiivi on ikään kuin kehys, josta ih-minen elää ja kokee maailmaa. Se on rakentunut ihmisen elämishistorian kautta. (Laine 2015, 29–31.)

Fenomenologioiden mukaan kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei elämä ole olemassa ensisijaisesti esimerkiksi käsitteellisen ajattelun kautta, vaikka kokemuksiin kytkeytyy aina myös ajattelua. (Laine 2015, 31.) Tätä eroa voi havainnollistaa esimerkiksi miettimällä sitä, mitä eroa on elää vainon uhrina kuin kuvitella olevansa vainon uhri. Ihmisten kokemukset rakentuvat merkityk-sistä. Kokemuksia tutkittaessa tutkitaan kokemusten merkitysisältöä ja niiden raken-netta. Fenomenologinen merkitysteoria sisältää ajatuksen siitä, että ihminen on poh-jimmiltaan yhteisöllinen. Kokemuksissa on myös yksilöllisiä ja ainutlaatuisia elementte-jä, mutta esimerkiksi erilaisissa kulttuuripiireissä elävillä ihmisillä on erilainen elämis-maailma ja he elävät erilaisissa todellisuuksissa, koska asioilla on heille erilaiset merki-tykset kuin muilla. (Laine 2015, 31–32.)

Juha Perttulan (2009, 137) mukaan tutkittava kokemus on elävä kokemus, koska se on saanut muotonsa tutkimukseen osallistuvien ihmisten omassa elämässä. Käsitteet tai

sanat eivätkä liikehtimisen, elehtimisen tai puhumisen tavat ole kokemuksia. Kokemuksista voidaan pitää elävänä, koska se ilmentää tajunnallisuuden tapaa suuntautua oman toimintansa ulkopuolelle ja merkityksellistää suuntautumisen kohteena oleva aihe. Rakenteellinen side elämäntilanteeseen tekee kokemuksen eläväksi.

Tutkimuksellisen suhteen muodostaminen kokemuksiin edellyttää kokemusten ilmaisemista. Tutkija ei kuitenkaan ole kiinnostunut näistä ilmaisista sinänsä, vaan kokemuksista. Tämän vuoksi tutkija voi käyttää lähes mitä tahansa hyväksi katsomaansa tapaa hankkiakseen empiirisen tutkimusaineiston. Tutkijan on löydettävä ihmisiä, joiden elämäntilanteeseen kuuluu aihe, josta muodostuvista kokemuksista tutkija on kiinnostunut. (Perttula 2009, 137–140.)

Hermeneuttinen ulottuvuus tulee mukaan tulkinnan tarpeen vuoksi fenomenologiseen tutkimukseen. Yleisesti hermeneutiikalla tarkoitetaan teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Hermeneuttinen tutkimus kohdistuu ihmisten väliseen kommunikaatioon ja tulkinnan kohteena ovat esimerkiksi kielelliset ilmaisut, mutta myös keholliset ilmaisut, kuten eleet, ilmeet ja liikkeet. Ilmaisut sisältävät merkityksiä ja niitä voidaan lähestyä vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla. Ymmärtämisen perusteena on aiemmin ymmärretty ja jo ennen tutkimusta tiedetty eli esiymmärrys, sillä ymmärtäminen ei ala täysin tyhjästä. (Laine 2015, 33–34; ks. myös Tuomi & Sarajärvi 2002, 35.)

Fenomenologisella ja hermeneuttisella tutkimuksella on kaksitasoinen rakenne. Ensimmäinen taso muodostuu tutkittavan koetusta elämästä niin kuin hän on kertonut siitä tutkijalle. Toisella tasolla tapahtuu puolestaan tutkimus, joka kohdistuu ensimmäiseen tasoon. Toisella tasolla tutkija pyrkii tematisoimaan ja käsitteellistämään omalla kielellään ensimmäisen tason merkityksiä. (Laine 2015, 34.)

Fenomenologinen metodi aineiston analyysissä pyrkii tekemään tutkimuksesta objektiivista ja pääsemään etäämmälle tutkimuksellisen ymmärtämisen subjektiivisuudesta tiukkojen, työskentelyä ohjaavien analyysivaiheiden avulla. Fenomenologiseen metodiin, jota kutsutaan myös fenomenologiseksi reduktioksi, kuuluu kaksi vaihetta. Sulkeistaminen antaa mahdollisuuden ymmärtää toisen kokemusta. Sulkeistamisen aikana tutkijan on mietittävä sitä, onko hänelle muodostuva kokemus tullut tutkimusaineistosta vai onko se tutkijan itse rakentamaa tulkintaa tai muuta omaa kokemusta. Ilman sulkeistamista tai siihen keskittymistä tutkija ymmärtää helposti tutkittavan ko-

kemuksista ne asiat, jotka hän jo tietää etukäteen. Toinen vaihe eli mielikuvatasolla tapahtuva muuntelu on rajatumpaa työskentelyä. Mitä systemaattisemmin tutkija työskentelee, sitä objektiivisempaa tutkimus on. Metodi ohjaa ja pakottaa aineiston näyttäytymään tutkijalle sille ominaisella tavalla. Metodi pakottaa tutkijan lähelle tutkimusaineistoa ja pakottaa keskittymään vain siihen, ja ymmärtäminen tapahtuu tuolloin aiheeseen uppoutuneena. (Perttula 2009, 144–146.)

Hermeneuttisen tutkimustavan mukaan tutkimustyö on perusluonteeltaan puolestaan subjektiivista ja lyhyesti sanottuna tämä perustuu siihen, että tutkimuksen yleisenä ehtona on, että tutkija mieltää itsensä kokevaksi olennoksi samoin kuin tutkimukseen osallistuvat ihmiset. Tällöin tutkimuskäytäntö perustuu siihen, että pohjimmiltaan myös tutkimuksellinen ymmärrys on tutkijan tulkintaa, koska se muodostuu tutkijan tajunnallisessa suhteessa tutkimusaineistoon. (Perttula 2009, 143–144.)

Hermeneuttisessa tutkimustavassa tutkijan uudelleen kokeminen ei erotu niin selvästi kuin fenomenologisessa tutkimustavassa. Tutkijan ei odoteta noudattavan sulkeistamisen kaltaista menettelyä, koska ymmärtäminen painottuu tietämiseen ja uskomiseen. Tutkija voi ottaa uudelleen kokemisensa tueksi jonkin teoreettisen mallin tutkittavasta ilmiöstä. Fenomenologisessa metodissa ymmärtämisen kirjallinen muoto on suurimmaksi osaksi ilmiön käsitteetöntä ymmärtämistä. Hermeneuttisessa tutkimustavassa uudelleen kokeminen on jo jaetun käsitteellisyyden läpäisemää. (Perttula 2009, 147.)

4.3 Tutkielman aineisto

Tutkielmani aineisto koostuu VARJO-hankkeeseen kuuluvan kahden eri vertaistukiryhmän tapaamisista, joista toinen on videoitu ja toinen äänitetty. Videoidun vertaistukiryhmän kymmenestä tapaamisesta ensimmäistä ei ole videoitu, joten videotallenteita on yhdeksän. Toisessa vertaistukiryhmässä tapaamisia on yhdeksän, joista kaikki on äänitetty. Vertaistukiryhmiin osallistuneet ovat kokeneet aiemmin tai kokevat ryhmän aikana eron jälkeistä vainoa. Videoituun vertaistukiryhmään osallistui yhteensä kuusi vainoa kokenutta naista ja äänitettyyn ryhmään yhteensä neljä. Äänitettyssä ryhmässä aloitti kolme naista, joista yksi jätti vertaistukiryhmätapaamiset kesken ja yksi uusi osallistuja osallistui kolmanneksi viimeiseen ja viimeiseen tapaamiseen.

Aineistoon kuuluvia tapaamisia voi mielestäni kuvata ryhmäkeskusteluiksi, sillä osallistujat keskustelevat aiheesta suhteellisen vapaasti, enkä ole itse ollut ohjaamassa tapaamisia. Ryhmäkeskustelussa osallistujat eivät välttämättä suuntaa puhettaan tutkijalle, vaan kommentoivat muiden osallistujien näkökulmia ja keskustelun vetäjän tehtävä on tukea osallistujien keskinäistä vuorovaikutusta ja suunnata keskustelua niin, että myös erilaiset näkökulmat tulevat esille. (Pietilä 2017, 114.) Tapaamisiin osallistui ohjaajia, jotka ohjasivat jonkin verran keskustelua, mutta keskustelu oli pääasiassa vapaata ja rönsyilevää aiheen ympärillä. Osassa tapaamisissa oli ohjaajien asettamat teemat, jotka ohjasivat keskustelua. Teemoina olivat esimerkiksi turvallisuus ja lastenvalvoja. Mielestäni aineisto sopii fenomenologiseen tutkimukseen, koska ohjaajat eivät ohjaa keskustelua kovinkaan paljon.

Vertaistukiryhmään osallistuneita yhdistää kokemus eron jälkeisestä vainosta. Osallistujia yhdistää myös vertaistukiryhmään osallistuminen ja siten avun piiriin pääseminen. Valitun aineiston myötä tutkielmassa ääntään eivät saa kuuluviin sellaiset naispuoleiset eron jälkeistä vainoa kokeneet tai kokevat, jotka eivät ole saaneet tai halunneet apua tai tunnistaneet olevansa eron jälkeisen vainon uhreja. Osa uhreista kokee, etteivät he tarvitse apua, mutta osa jää ilman apua, koska he eivät itse löydä palveluita tai oikeanlaista palvelua ei ole olemassa (Honkatukia & Kivivuori 2011, 118). Osallistujat olivat kokeneet erilaisia eron jälkeiseen vainoon kuuluvia vainotekoja ja lisäksi heillä oli erilaisia kokemuksia viranomaisten toiminnasta.

Ryhmäkeskustelun monipuolisuutta heikentävät liian hiljaiset tai dominoivat osallistujat, aiheesta poikkeava, hajanainen tai liian varovainen keskustelu. Todella aktiiviset keskustelijat hallitsevat usein keskustelua niin, että muille jää vähemmän tilaa osallistua. Vuorovaikutuksessa voi olla myös yksipuolisia tulkintoja tai huomaamattoman oloisia vinoumia. Keskustelun ollessa hajanaista ja varovaista osallistujat esittävät omia mielipiteitään, mutta niistä ei synny enempää keskustelua ja keskustelu voi pysyä paikoillaan. (Pietilä 2017, 115-116.) Riippui tapaamisesta ja tapaamisen aiheesta, paljonko vainoa kokeneet olivat äänessä. Joissakin tapaamisissa osallistujat keskustelivat paljon ja tutkimuskysymysten kannalta tärkeistä asioista, mutta joillakin tapaamisilla ryhmän vetäjät olivat paljon äänessä ja kertoivat esimerkiksi vainolaista tai muuta asiaa vainosta. Myös viranomaisen osallistuminen ryhmään vaikutti siihen, mistä osallistujat keskustelivat ja oliko keskustelu syvällistä tai pelkkien kysymysten kysymistä.

Erilaisista vainoon liittyvistä teoista useimmiten aineistosta nousivat esille viestit, puhelut sekä erilaiset uhkaukset, joista osa kohdistui uhrin läheisiin ja osa uhriin tappouhkauksen muodossa. Monessa uhkauksessa vainon tekijä uhkasi omalla itsemurhallaan. Lisäksi muutto ja muuttoon liittyvät pohdinnat mainittiin usein. Uhrien kertomuksista nousi esille se, että he pyrkivät miellyttämään eri tavoin vainoajaa, esimerkiksi olemalla puhelimesta useita tunteja ja pelaamalla aikaa siten tai palaamalla suhteeseen, jotta ei tarvitse pelätä eron jälkeistä vainoa. Kotoa karkuun lähteminen ja evakossa oleminen mainittiin aineistossa useita kertoja. Yksittäisistä teoista mainittiin oikeudeton yhteydenotto, postikortti, asuntoon tunkeutuminen, ovella käyminen, pihalla oleskelu ja asialliselta vaikuttava viesti. Vainoajat ottivat yhteyttä uhriinsa myös sivullisen kautta tai utelivat tietoja uhrin läheisiltä. Vaino vaikutti uhrien toimintaan esimerkiksi siten, että he suunnittelivat reittejään, vähensivät liikkumista tietyllä alueella, välttelivät joidenkin ihmisten seuraa ja pohtivat, mille alueelle voisivat muuttaa, jotta alueella ei asuisi vainoaja tai tämän tuttavina. Vainoajat tekivät kiusaa yhteisten lasten kautta esimerkiksi aiheettomilla lastensuojeluilmoituksilla.

Viranomaisista poliisi mainittiin useimmiten. Poliisi näyttäytyi niin positiivisessa kuin negatiivisessa merkityksessä. Osalla oli positiivinen kuva poliisiasemalla käynnistä, ja poliisi oli muun muassa soittanut tekijälle, mikä oli lopettanut epätoivotun käytöksen, mutta joissakin tapauksissa poliisi ei ollut esimerkiksi voinut reagoida asiaan näytön puuttuessa tai suhtautui välinpitämättömästi. Lastensuojeluun liittyi hyviä ja huonoja kokemuksia. Lastensuojelu on voinut esimerkiksi maksaa taksikyydit tapaamispaikoille, mutta kielteistä oli, että henkilöstö ja ohjeet vaihtuvat. Lisäksi vainon uhriksi joutunut on joutunut todistelemaan lastensuojelulle, ettei ole parisuhteessa vainoajan kanssa. Vainon uhreilla oli erilaisia kokemuksia asianajajista ja oikeusavustajista. Osalla asianajaja oli asiakkaansa tukena, mutta joissakin tapauksissa hän vähätteli ja ohitti uhrin. Aineistosta nousi esille usein lähestymiskielto ja turvakielto. Aineiston perusteella lähestymiskiellon haasteena on, että vainoaja rikkoo sitä. MARAK (moniammatillinen riskiarviointi) mainittiin myös usein tukevana tahona. Lisäksi uhrit salasivat tai vaihtoivat puhelinnumeroaan, mutta uusi numero saattoi paljastua esimerkiksi operaattorin virheen vuoksi.

4.4 Aineiston analyysi

Koen, että fenomenologiseen metodiin liittyvän aineiston sisältöalueiden erottelu olisi ollut aineistoni osalta suhteellisen haastavaa, koska aineisto ei ole haastatteluaineisto, jossa jotakin henkilöä on haastateltu yhdellä kertaa, vaan puhujina on useita henkilöitä ja keskustelu on rönsyilevää. Kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä voi käyttää sisällönanalyysiä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93). Olen päätenyt sisällönanalyysiin myös omassa tutkielmassani.

Aineistolähtöisessä analyysissä tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus, jossa analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Keskeinen ajatus on, etteivät analyysiyksiköt ole ennalta sovittuja tai harkittuja. Analyysin oletetaan olevan aineistolähtöistä, eikä sen vuoksi aikaisemmillä havainnoilla, teorioilla tai tiedoilla pitäisi olla vaikutusta analyysin toteuttamiseen tai lopputulokseen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97.)

Aloitin aineiston käsittelyn kuuntelemalla videoidun aineiston kertaalleen läpi, jonka jälkeen litteroin aineiston. Litteroidut eli tekstiksi kirjoitetut ääni- tai kuvatallenteet muodostavat tutkielman tutkimusaineiston (Ruusuvoori & Nikander 2017, 427). Tutkimuskysymykset vaikuttavat siihen, kuinka tarkasti ryhmäkeskustelujen vuorovaikutusta analysoidaan ja kuinka yksityiskohtaisesti vuorovaikutusta avataan (Pietilä 2017, 126). Tutkimuskysymyksen lisäksi analyysitapa vaikuttaa siihen, litteroidaanko aineisto kokonaan vai riittääkö litterointi soveltuvien osien. Esimerkiksi sisällönanalyysiä varten litterointi keskittyy puheen sisältöön. Kun tutkitaan esimerkiksi sitä, mitä jotkut kertovat jostakin asiasta, huomio kiinnittyy puheen sisältöön, eikä tapaan, jolla puhuja tuottaa puhetta. Tällöin ei ole tarpeellista litteroida esimerkiksi huokauksia tai äänenpainoja. (Ruusuvoori & Nikander 2017, 427, 435.) Jätin litteroimatta tarkasti esimerkiksi tapaausten alussa olevat kahvittelut, mutta kirjoitin ylös poisjättämäni asiat eli, että henkilöt esimerkiksi kahvittelevat. Joissakin kohdissa litteroin myös esimerkiksi naurahtavan äänenpainon, jos ajattelin sen olevan myöhemmin keskustelun ja henkilön kokemuksen ymmärtämisen kannalta olennaista. Muuten litteroin aineiston kokonaan, vaikka jälkikäteen ajateltuna esimerkiksi ohjaajien pitkät puheenvuorot olisi ajan säästämiseksi voinut jättää litteroimatta.

Videoidun ryhmän tapaamisia kuunnellessani ja litteroidessani koin, että aineisto koostui liikaa ryhmän vetäjien puheesta ja osallistujien esittämät asiat olisivat myös olleet liian samankaltaisia. Ryhmähaastattelun vuorovaikutus heikkenee, jos osallistujien esittämät näkökulmat ovat yksipuolisia (Pietilä 2017, 128). Tämä vuoksi päädyin litteroimaan myös toisen ryhmän tapaamiset, jotta aineisto olisi kattavampi. Molempien talenteiden litteroinnin jälkeen luin aineiston kokonaisuudessaan ja kirjasin muistilapuille asioita, teemoja, henkilöitä, viranomaisia ja erilaisia vainotekoja, joita litteroidusta aineistosta nousi esille. Tässä vaiheessa en tehnyt vielä rajausta siitä, liittyvätkö asiat tutkimuskysymyksiini. Alleviivasin myös tekstistä löytämäni asiat. Koko aineiston lukemisen jälkeen kokosin muistilapuilta erilliselle paperille eri väreillä asioita saadakseni käsityksen siitä, mitä kaikkea aineistossa on. Erottelin eri väreillä vainoteot, vainoa kokeneiden ilmaisemat tunteet, ulkopuoliset toimijat, kuten poliisi ja lastensuojelu sekä asianajaja, erilaiset turvatoimet ja turvaa tarjoavat organisaatiot sekä vielä eri värillä asiat, joita ei voi edellä mainittuihin kategorioihin luokitella. Näin pyrin saamaan kokonaiskäsityksen siitä, mitä kaikkea aineistossa sanotaan.

Aineiston perusteella vainoon liittyy paljon erilaisia tunteita, joista useimmiten mainittiin pelko. Pelko voi liittyä esimerkiksi siihen, minkälaisia asioita vainoaja aikoo tehdä tulevaisuudessa, uskaltaako uhri aloittaa uuden parisuhteen, tuleeeko joku oven taakse tai ettei uhri uskalla viedä lapsia tapaamispaikkaan, koska vainoaja voi odottaa nurkan takana. Osa ryhmään osallistuneista koki olevansa stressitilassa ja he kertoivat olevansa väsyneitä. Muita tunteita olivat esimerkiksi ahdistus, häpeä omasta elämästä, oman syyllisyyden epäily, viranomaisen nöyryytetyksi tuleminen, ei uskalla sanoa viranomaiselle tai raskas tunne, joka aiheutuu turvatoimien järjestämisestä johtuvasta vaivasta. Ryhmiin osallistuneet kertoivat myös psyykkisestä ja fyysisestä oireilustaan ja siitä, että he joutuvat esittämään lapsien takia reipasta. Myös lähimmäiset ovat suhtautuneet jyrkästi, kun uhrit ovat kertoneet vainosta. Vaino on myös vaikuttanut työntekoon. Lisäksi osallistujat kertovat parisuhteen aikaisista erilaisista väkivallan muodoista.

Puhdas aineistolähtöinen tutkimus on vaikea toteuttaa, sillä esimerkiksi ajatus havaintojen teoriapitoisuudesta on hyväksytty periaate. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei objektiivisia havaintoja ole olemassa, vaan esimerkiksi käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan asettamia. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa tämä ongelma pyritään ratkaisemaan niin, että tutkijan pitää kirjoittaa omat ennakko-

käsityksensä ilmiöstä ja tiedostaa ne analyysin aikana. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.) Aineistoa kuunnellessani ja litteroitua versiota ensimmäistä kertaa lukiessani huomasin ilmiön olevan moniulotteinen ja yllätyin siitä, kuinka vaikeaa eron jälkeisestä vainosta on päästä eroon. Kirjallisuuteen perehtyessäni oletin, että avun saaminen on vaikeaa tai viranomaiset eivät auta tai pysty auttamaan uhria. Aineiston perusteella näin oli, mutta yllätyin myös positiivisista kokemuksista. Uhrin turvallisuudesta minulle muodostui aineiston läpikäymisen aikana käsitys, että sitä voi vaarantaa tekijän ohella myös viranomainen omalla huolimattomuudellaan. Lisäksi minulle syntyi ristiriitainen käsitys siitä, että uhri voi itse vaarantaa oman turvallisuutensa pyrkiessään turvaamaan oman tai esimerkiksi lapsensa turvallisuuden. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että uhri toimii hänelle annettujen ohjeiden vastaisesti eli kokee tarpeellisena puhua puhelimessa tekijän kanssa saadakseen lisää aikaa selviytymiseen.

Sisällönanalyysin ensimmäisessä vaiheessa on tehtävä päätös siitä, mikä tutkimuksessa kiinnostaa ja seuraavana erotetaan ja merkitään ne asiat, jotka liittyvät tutkimuskysymykseen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 94). Luin uudelleen aineistoni ja alleviivasin kahdella eri värillä tutkimuskysymyksiini liittyvät asiat. Aineiston pelkistämässä auki kirjoitetuista vertaistukiryhmien tapaamisista etsitään tutkimustehtävän kysymyksiä kuvaavat ilmaisut ja karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111–112). Kokosin kahteen eri taulukkoon uhrien viranomaisia koskevat alkuperäisilmaisut sekä pelkoa ja turvattomuutta aiheuttavat kokemukset. Tämän jälkeen pelkistin alkuperäisilmaisut niin, että kirjoitin alkuperäisilmaisun viereen pelkistetyn ilmauksen.

Taulukko 1. Esimerkkejä aineiston pelkistämisestä.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
"Minulla on olo, että valmistaudun taisteluun niiden kanssa, että ne ei vie lapsia"	Taistelu sosiaalityöntekijää vastaan
"Meillä lastensuojelu on ollut yhteistyötä ja yhdessä on mietitty, mikä on lapsen kannalta paras siinä tilanteessa"	Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa
"Työntekijä oli vasta aloittanut työt. Ei antanut minulle tukea jota pyysin. Edellisellä paikkakunnalla sain puhelintukea, isälle seulat ja minulle puhelintukea, mutta täällä en saanut. Olen todella pettynyt, edellisellä paikkakunnalla kaikki toimi tosi hyvin."	Riittämätön tuki

Seuraava vaihe on aineiston ryhmittely, jossa aineistosta koodatut alkuperäisilmaisut käydään läpi ja aineistosta etsitään samankaltaisia ja eroavia tai jompiakumpia käsitte-

tä. Samaa tarkoittavat asiat ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään käsitteellä, joka kuvaa luokan sisältöä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 112–113.) Tässä vaiheessa yhdistin samankaltaisuuksia sisältävät pelkistetyt ilmaukset omien otsikoidensa alle, jotka nimesin pelkistettyjä ilmauksia yhdistävällä käsitteellä. Karkeasti jaoteltuna viiranomaisista oli joko hyviä tai huonoja kokemuksia ja uhrien kertomat pelon tunteet johtuivat konkreettisista teoista, tilanteista tai olivat epämääräisiä. Uhrien toiminnasta syntyi oma luokka, joka sisälsi uhrin turvallisuutta tukevia ja vaarantavia tekijöitä.

4.5 Tutkielman eettisyys ja sensitiivisyys

Eettisyys laajasti käsiteltynä on periaate, joka on läsnä koko tutkimuksen ajan sen jokaisessa työvaiheessa. Eettisesti kestävässä tutkimuksessa tutkija punnitsee tietoisesti tutkimuksen eri vaiheissa ratkaisujen kestävyyttä sekä pohtii niiden merkityksiä sille todellisuuskuvalle ja seurauksille, joita hänen tutkimuksensa on luomassa. (Pohjola 2007, 12.) Sosiaalitieteiden tutkimuksessa tutkimuksen jokaisen valinnan eettisyys on erityisen tärkeää, koska tarkastelun kohteena on inhimillinen elämä eri muodoissaan (Pohjola 2007, 17). Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009, 4–7) on laatinut ihmistieteiden tutkimusta koskevat eettiset periaatteet, joihin kuuluvat itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojaja.

Tutkimuksen kriittisyyden lähtökohtana on tutkijan tietoisuus eli että tutkija on tietoinen koko tutkimusprosessin ajan tekemistään valinnoista. Valinnat eivät ole neutraaleja, vaan ne ottavat kantaa ja sisältävät ideologisia ja yhteiskuntapoliittisia suunnanmäärityksiä. Sensitiivisyyden vaatimus nostaa puolestaan esiin kysymyksiä tutkijan vastuusta ja sitoumuksista. Tutkija on samanaikaisesti vastuussa sekä tieteen periaatteille että tutkimushenkilöille, joten tutkimuksen kaikissa eri vaiheissa tehdään eettisesti punnittavia ratkaisuja. Tutkija on myös siinä mielessä moraalinen toimija, että hänen on sitouduttava moraalisesti ja tehtävä selkeästi pohdittuja arvovalintoja. Tutkijalla on myös vastuu hyvästä tieteellisestä käytännöstä, johon kuuluvat tieteen harjoittamisen ihanteet eli rehellisyys, avoimuus, kriittisyys ja luotettavuus. (Pohjola 2003, 59.)

Tutkielman tekeminen alkaa aiheen valinnalla, johon sisältyy paljon eettisiä valintoja, koska aihe valikoituu tutkimuksen kohteeksi eri tavoin. Tutkielman aihe voi määräytyä esimerkiksi siten, että tutkija itse määrittelee tutkielmansa aiheen tai opinnäytetyön

ohjaaja tai sen tilaaja. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 53.) Oma aiheenvalintani muotoutui aluksi kiinnostuksestani eroon ja sen jälkeiseen aikaan sekä niiden vaikutuksista ihmisten elämään. Eron jälkeinen vaino on ilmiönä kiinnostava, mutta samalla hyvin arkaluonteinen ja vakava ilmiö. Mielestäni eron jälkeinen vaino on ilmiönä kuitenkin sellainen, että sen tunnettavuutta on syytä lisätä. Pohjolan (2007, 18) mukaan sosiaali-tieteissä esiintyykin usein eettisiä pohdintoja siitä, millaisia aiheita saa, voi tai pitää tutkia.

Kysymykseen siitä, mitä aiheita saa tutkia, liittyy myös kysymys siitä, keitä on moraalisesti hyväksyttävää pyytää osallistumaan tutkimukseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon kontekstissa suoritettavien tutkimusten osallistujat ovat usein jonkinlaisen hoidon piirissä tai heillä voi olla esimerkiksi mielenterveysongelmia tai he voivat olosuhteiden vuoksi oireilla fyysisesti tai psyykkisesti. (Mäkinen 2006, 111–112.) Tutkielmani aineistossa esiintyviä henkilöitä ei yhdistä esimerkiksi tietty sairaus tai jonkin hoidon piiriin kuuluminen, eikä heidän toimintakykynsä tai oikeustoimikelpoisuus tiettävästi ole rajoittunut minkään sairauden vuoksi. Aineistona käytettyyn vertaistukiryhmien tapaan osallistuneet naiset ovat kuitenkin kokeneet eron jälkeistä vainoa ja tähän liittyen mietin myös oman tutkielmani aihetta siitä näkökulmasta, että onko väärin niin sanotusti käyttää hyväksi toisen kokemia ikäviä asioita tutkimuksen tekemisessä. Vaino ja vainosta uhrille aiheutuva pelko ja ahdistus eivät mielestäni ole eettisesti hyväksyttävää ja lisäksi vainoa kokeneet ovat usein reagoineet kokemuksiinsa asioihin jollakin tavalla oirehtimalla.

Sosiaalityössä kohdataan alioikeutetun aseman vuoksi haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä, joihin kohdistuu leimautumisen riski, mutta toisaalta sosiaalityössä myös puolustetaan marginaaliseen asemaan työnnettyjen ihmisten sosiaalisia oikeuksia (Urponen 2003, 72). Ajattelen, että vainoilmiön tunnettavuutta lisäämällä myös vainoa kokeneiden tilanne voi parantua jollakin tasolla esimerkiksi niin, että asioimissaan palveluissa ilmiö tunnustetaan ja vainoa kokenutta voidaan auttaa paremmin.

Sosiaalityöllä ja sen tutkimuksella on eettisiä velvoitteita asiakkaita, tutkimuskohteita ja kollegoita kohtaan, mutta haittaa ei saisi aiheutua myöskään ulkopuolisille ryhmille, yksilöille tai tuleville sukupolville. Olisi helpointa ajatella sen olevan eettisintä, mikä muuttaa kohdetta tai tilannetta vain vähän, mutta toisaalta epäeettistä on myös se, ettei esimerkiksi alioikeutettujen asemaa kohenneta tai heidän sosiaalisia oikeuksiaan

edistetä. (Urponen 2003, 73.) Pohjolan (2007, 18) mukaan eettiset tekijät eivät kuitenkaan kiellä tai estä tutkimasta jotakin aihetta, vaan olennaista on, miten tutkimusprosessin eri vaiheissa otetaan huomioon korkea eettisyyttä vaativat näkökulmat.

Aineistoni vertaistukiryhmään osallistujille on kerrottu tapaamisten videoinnista ja aineiston mahdollisesta tutkimuskäytöstä myöhemmin. Ryhmään osallistujat ovat saaneet päättää viimeisellä osallistumiskerralla, voidaanko aineistoa käyttää tutkimuksen tekemisessä, joten heillä on ollut aikaa miettiä lopullista päätöstään. Lisäksi osallistujat ovat osallistuneet tapaamisiin vapaaehtoisesti.

Yksi tunnetuimmista ihmistieteiden eettisistä normeista on tunnistettavuuden estäminen. Lähtökohtana on, että tutkittavia suojataan niiltä mahdollisilta negatiivisilta seurauksilta, joita heidän tunnistamisensa saattaisi seurata. (Kuula 2006, 201.) Toisaalta anonymiteetti suojaa myös tutkittavien kanssa käydyissä keskusteluissa esiin tulleita henkilöitä, joilla ei itsellään ole varsinaista suoraa yhteyttä tutkimusprojektiin (Mäkinen 2006, 114). Tutkijan tehtävänä on siis arvioida, mitkä asiat täytyy raportoida arkaluonteisuutensa vuoksi erityisen varovasti tunnistamisriskin vuoksi. Esimerkiksi pienet ja maantieteellisesti paikannettavat ryhmät voidaan joskus tunnistaa peitenimistä huolimatta. (Kuula 2006, 204.)

Kvantitatiivisen aineiston keskeisimmät anonymisoinnin tavat ovat henkilönimien ja muiden erisnimien, kuten koulun, työpaikan ja asuinalueen nimen poistaminen tai muuttaminen, arkaluonteisten tietojen harkinnanvarainen poistaminen tai muuttaminen sekä taustatietojen luokittelu kategorioihin. Näistä eniten käytössä oleva anonymisoinnin keino on erisniminen muuttaminen peitenimiksi eli pseudonyymeiksi. (Kuula 2006, 214–215.)

Kuulan (2006, 215) mukaan erisnimien anonymisoinnissa pseudonyymi on parempi vaihtoehto kuin nimen poistaminen kokonaisuudessaan tai jokaisen erisnimen korvaaminen esimerkiksi kirjainmerkillä tai lyhyellä merkkijonolla. Aineiston ymmärrettävyys voi heiketä, jos aineistossa puhutaan toistuvasti useista eri henkilöistä, jotka on merkitty esimerkiksi sukupuolen mukaan miehiksi ja naisiksi.

Olen päätenyt muuttamaan ensimmäisen litteroidun aineiston useimmiten esiintyvät erisnimet eli käytännössä henkilöiden etu- ja sukunimet pseudonyymeiksi. Päädyin ratkaisuun siitä huolimatta, että valitut peitenimet eivät ole aina ongelmattomia, koska

keksitty nimi voi tosiasiallisesti olla jonkun muun tutkimusjoukkoon kuuluvan nimi tai muistuttaa jonkun toisen tutkimuskohteen nimeä (Kuula 2006, 216). Aineistossa esiintyy paljon eri nimiä, joten mielestäni aineiston ymmärrettävyyden säilyttämisen vuoksi peitenimet ovat tarkoituksenmukainen keino anonymisointiin. Peitenimiksi olen valinnut viime vuosien suosituimpia etunimiä. Toisessa litteroidussa aineistossa henkilöiden nimiä esiintyi vähemmän ja keskustelut pysyivät enemmän vainoteeman ympärillä, joten toista tallennetta litteroidessani päätin käyttää henkilöiden nimien tilalla isoja kirjaimia, kuten A, B ja C. Koen, etteivät kaksi erilaista tapaa vaikeuta aineiston analyysiä, koska analyysiä ei ole tarkoitus tehdä niin, että se on yhdistettävissä tietyn ihmisen sanomaksi. Kirjainten avulla kommentit on kuitenkin yhdistettävissä tietyn henkilön sanomiksi asioiksi.

Aineistossa on paljon muutakin kuin henkilöiden nimiä, joiden kautta tunnistaminen on mahdollista. Litteroinnin aikana vei paljon aikaa sen pohtiminen, mitä kaikkea litteroidussa aineistossa voi olla ja mitä kaikkea siitä tulee poistaa tunnistettavuuden välttämiseksi. Olen poistanut ne kaupunkien ja kaupunginosien nimet, joilla on mielestäni tunnistettavuuden vuoksi merkitystä. Lisäksi olen poistanut kerran tai kaksi esiintyneet henkilöiden nimet. Olen korvannut poistetut erisnimet hakasulkeilla ja kirjoittanut niiden väliin asian, jonka olen siitä poistanut, esimerkkinä [kaupunki]. Lisäksi olen muuttanut tai poistanut sellaisia sanoja, jotka voisivat edesauttaa tunnistamista.

Käsitteet kertovat tutkijan näkökulmasta tutkittavaan ilmiöön, ja ne antavat perustan tutkimuksen myöhemmille valinnoille ja tulkinnoille. Käsitteellistäminen rakentaa tapaa kuvata ilmiötä tutkimusteeman valinnan yhteydessä, ja se vaikuttaa analyysin kautta tuloksiin ja johtopäätöksiin. Käsitteet myös kytkeytyvät tutkimuksen teoreettisiin valintoihin ja ne kuvaavat tutkittavan ilmiön ymmärtämisen lähtökohtia. Lisäksi sosiaalityön tutkimuksessa käytettävien käsitteiden sävyillä on oma merkityksensä. (Pohjola 2003, 61–62.)

Käsitevalintojen kautta tutkimuskohde ikään kuin arvotetaan etukäteen, koska käsitevalinnat antavat tutkittavalle ilmiölle tietyn merkityksen ja ne ohjaavat tutkijan ajattelua ja tulkintaa. Sosiaalityön asiakasta koskevaan kieleen liittyy usein tiedostamatonta tulkinnallisuutta jo ennen analyysiä. Ajattelu voi olla esimerkiksi diagnostista, jolloin ihminen määritellään hänen vaikeuksiensa tai oireidensa kautta tai ihminen voidaan luokitella erottuvan piirteen mukaan, jolloin muut ominaisuudet jätetään huomioimat-

ta. Ihmistä voidaan kuvata myös taustansa mukaan, jolloin ihminen määritellään hänen taustansa mukaan. Myös ongelmalähtöinen määrittely on tavallista, jolloin ihminen nähdään ongelmansa kautta. (Pohjola 2003, 62–63.)

Käytän tutkielman otsikossa termiä vainon uhrin. Pohdin uhri-sanana sopivuutta, koska osa tutkimukseen osallistuneista oli kokenut vainoa paljon aikaisemmin ja heille vaino ei ollut kertomusten perusteella enää ajankohtainen, elämää hallitseva asia. Osa puolestaan oli vainon kohteena tutkimuksen aineiston keruun aikana. Vaihtoehtoiseksi käsitteeksi nimesin vainoa kokeneet naiset, jossa vainoa kokeneiden henkilöiden sukupuoli tulisi ilmi paremmin. Esimerkiksi Merja Laitinen (2004, 89–90) pohtii lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa tutkimuksessaan uhrin ja selviytyjän käsitteiden käyttöä, koska seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi nimeäminen on myös leima, joka sisältää negatiivisia mielikuvia, joita selviytyjä ei sisällä. Hyväksikäyttö on osa tutkimukseen osallistuneiden elämää, mutta toisaalta he ovat esimerkiksi pyrkineet elämässä eteenpäin eli selviytyneet. Laitinen kuitenkin perustelee uhri-käsitteen valintaa muun muassa sillä, ettei hän halua pehmentää ilmiön moraalista luonnetta, koska vastuu tapahtuneesta on tekijällä. Uhri-käsite mahdollistaa myös kärsimyksen kokemuksen huomioimisen sekä ilmiön haittavaikutusten tunnistamisen.

5 Nainen eron jälkeisen vainon uhrina ja toimijana

5.1 Vainon aiheuttama pelko

Yksi pelkoa aiheuttava tekijä eron jälkeistä vainoa kokeneilla on luonnollisesti eron jälkeiseen vainoon liittyvät vainoteot ja niihin liittyvä uhka. Aineiston perusteella eron jälkeinen vaino aiheutti ryhmän naisille pelon tunteita monilla eri elämän osa-alueilla. Pelon ja uhan tunteet jaottelin konkreettisiin pelkoihin ja epämääräisen uhan tunteisiin, joista jälkimmäisiä voivat liittyä tiettyyn tilanteeseen, kuten tekijän kohtaamiseen tai määrittämättömään tilanteeseen tai epävarmuuteen siitä, tapahtuuko jotakin.

Vertaistukiryhmiin osallistuneet kertoivat erilaisista tekijän ja tämän läheisen tekemistä teoista, jotka aiheuttivat uhrissa erilaisia tuntemuksia. Aineiston perusteella vertaistukiryhmiin osallistuneiden entiset puoliset ovat soittaneet puheluita ja lähettäneet viestejä, uhkailleet lähipiiriä, kuten uhrin uutta puolisoa, tehneet kiusaa, uhkailleet itsemurhalla tai vahingoittaneet itseään, uhanneet tappaa, tehneet perättömiä ilmoituksia tai muuten uhanneet uhriaan. Myös joidenkin uhrien entisten miesten läheiset ovat uhanneet uhria tai tekijät ovat yrittäneet saada tietoa uhreista läheisten kautta. Konkreettiset teot, kuten puistattavan lahjan antaminen tai ilmestyminen odottamattomaan paikkaan sisältävät tunteen uhkauksesta, jolloin uhri vaistoaa uhan tai vaaran käyttäytymisestä, joka ei ole sidoksissa tiettyyn aikaan ja se osoittaa uhrille, että vainoaja mahdollisesti pystyy tekemään jotain väkivaltaista tai uhrille vahingollista (Spitzberg & Cupach 2014, 202–203).

Kaikkien vertaistukiryhmässä ilmi tulleiden tekojen kohdalla ei kuitenkaan ilmennyt, minkälaisia tuntemuksia ne olivat uhrissa aiheuttaneet, eivätkä kaikki uhrien kokemat tunteet liittyneet suoraan pelkoon tai turvallisuuden tunteeseen. Uhrien kertoman perusteella esimerkiksi useat puhelut aiheuttivat ahdistusta tai tekijän itsemurhalla uhkailu on ollut raskasta uhrille, ja nämä vaikuttavat uhrin kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, vaikka ne eivät uhkaa suoraan heidän turvallisuuttaan.

“...Mutta minkälaisen reaktion tuollainen saa, että sulle on muutama puhelu tullut yön aikana, niin olet ihan, puristaa” (Aino)

Vertaistukiryhmiin osallistuneet naiset kertoivat konkreettisista tilanteista, jotka aiheuttivat heissä pelkoa. Nämä koskivat pääasiassa tekijän kohtaamista esimerkiksi teki-

jän ja lapsen tapaamisten yhteydessä tai muuten esimerkiksi työmatkalla. Uhrin ulkoisen turvan tarve näyttäytyykin uhrin arjessa esimerkiksi siten, että työssäkäynti ja lasten vieminen päiväkotiin voivat riippua siitä, onko asioita uhrin mielestä turvallista tehdä eli voiko töihin mennä ilman, että häntä satutetaan matkalla (Nikupeteri 2016a, 159). Lasten ja isän tapaamisissa näytti pelottavan se, että uhria pystytään seuraamaan tai vainoaja tietää odottaa uhria.

“Minulla on turvallinen olo kotona, mutta kun vien lasta tapaamisiin, niin siinä on pelko, että joku lähtee seuraamaan taksia. Kotona käyn kaupassa, en liiku juuri mihinkään.” (B)

Pelkoa uhreissa aiheuttivat tekijän erilaiset uhkaukset. Aineistosta nousi esille, että uhreja pelotti etenkin lapsiin tai läheisiin kohdistuvat uhkaukset. Eräällä uhrilla uhkaus viivytti avun hakemista vuodella. Vainoajan puheeseen sisältyvä suora tai epäsuora uhkaus viestittää uhrille ennustuksen, että hän on vainoajan valvonnan alaisena tai että uhrille koituu harmia, jos hän tekee tai ei tee jotakin, mitä vainoaja haluaa tai ei halua (Spitzberg & Cupach 2014, 202–203).

“Hän oli uhkaillut sillä lapsen hakemisella, lapsenkaappausuhka... ...Se vähän helpottaa, ettei hän voi viedä lasta noin vain. Sekin pelko on, että hän käyttäisi muita ihmisiä.” (D)

“Ja kun sanoin, että voin tehdä hankalastikin, että lähestymiskielto ja tapaamiset, niin sitten hän antoi rivien välistä ymmärtää, että se on sitten vaarassa ystävät ja sukulaiset. Meni vajaa vuosi, koska en uskaltanut vaarantaa niitä.” (C)

“Mullon kans uusi suhde ja tota ollaan nyt päätymässä siihen että ollaan muuttamassa yhteen. Ja tää tuntuu kaikki pelottavalta. Koska se on niinku viimeinen mitä hän on sanonut, että jos sen teet, että niinku muutat uuden ihmisen kanssa yhteen, niin sitten. Sitten tiiät että mmm.” (Sofia)

Epämääräisyys ja ennakoimattomuus liittyivät pelon kokemuksiin. Anna Nikupeteri ja Merja Laitinen (2013, 30–31) kuvaavatkin vainon kytkeytyvän uhrin arkeen erilaisten väkivallan muotojen kautta, mutta vainon rihmastomaisuuteen kuuluvat vainotekojen epämääräisyys, ennustamattomuus sekä osin paikantumattomat väkivallan teot, jotka yhdessä sitovat uhria ja rikkovat tämän perusoikeutta vapauteen, hyvinvointiin ja koskemattomuuteen.

Vertaistukiryhmien keskusteluissa naiset kertoivat peloistaan, että vainoaja tekee jotta-kin yksilöityä, kuten että hän tulee lähelle uhria. Aineistosta ei aina selvinnyt, johtuuko pelko tekijän sanallisesta uhkauksesta tai aiemmasta toiminnasta vai aiheutuuko pelko yleisestä ilmapiiristä. Osalla pelko oli epämääräisempää eikä pelon syytä voinut yksilöidä. Taustalla ei välttämättä ollut tekijän suoraa uhkausta, vaan ilmapiiri oli sellainen, että uhreilla oli pelko jostakin.

“Niin ettei tarvitsisi pelätä enää sitä, että milloin se tulee.” (Pihla)

“Pelkoa on ollut, kun olen ollut vapailla, että jos joku tulee kotiin. Joskus laitan vaatteet tiettyyn järjestykseen, että saan ne nopeasti päälle.” (A)

“Minua on lähdetty seuraamaan... ..Nyt olen jännittänyt mitä tapaamisissa tapahtuu. Nyt kun on jarrut pantu päälle, eikä saa tavata, se on taas lisännyt vainoamista ja uhkailua minuun päin. Jatko huolettaa. Siepataanko lapsi? Miten minulle käy? Pelottaa sekin, hän vaatii oikeuden kautta tapaamiset kotiin ilman valvontaa.” (A)

Osalla pelko muodostui useasta asiasta ja tekijästä ja uhrien kertomasta välittyi kuva, kuinka lamaannuttavaa ja elämää rajoittavaa pelko ja sen epämääräisyys ovat.

“Vaikka ei ole läsnä jatkuvasti, on koko ajan niskan takana. Ei voi olla vapaasti, vaikka tietää, ettei ole huudeilla pyörimässä. Se on niin voimakasta ja vahvaa. En voi elää normaalia elämää.” (D)

“Nyt kaikki on iso kaaos päässä, koska on se pelko, joka hallitsee.” (C)

“Miten jaksan tätä. Mä en jaksaisi enää, mutta on vain jaksettava. Paukut alkaa, monta prosessia käyty läpi, eri turvallisuussysteemejä on käytössä ja silti henkinen jaksaminen on taas lannistunut... ..Ei tarvitsisi pelätä. Pakko-han sitä on pelätä niin kauan kuin se ihminen on sotajalalla ja tällä paikkakunnalla.” (A)

“Olen joutunut muuttamaan muutaman kerran, käymään paljon oikeusprosesseja läpi, koska häiriköinti ei lopu. Ja alussa lapseen liittyvät asiat, yksinhuoltajuus. Vainoon liittyvät asiat, en voi liikkua yksin. Hän löytää minut tavalla tai toisella ja hänen ystävänsä ilmoittavat, missä kuljen. On sellainen uhka koko ajan, että olen joutunut käymään oikeusjuttuja ja rakentamaan turvallisuuden eteen.” (A)

Toisaalta pelkoa aiheutti myös tauko vainossa. Moni kertoi pelkäävänsä sitä hetkeä, kun vaino jälleen alkaa, ja tunne voimistui, kun edellisestä vainoteosta oli kauan aikaa.

“Minulla on olo, että kun lähestymiskielto loppui, niin minun pitäisi olla että huh, minun ei tarvitse enää pelätä. Että jos olisi jo tehnyt jotakin jos olisi tehäkseen, mutta ei päässyt tekemään koska oli estetty, ettei päässyt tekemään.” (A)

“Nyt on helppo, koska tiedän, että lasten isä on muualla päin Suomea. On mennyt neljä kuukautta, eikä mitään ole tapahtunut. Silti kun aika kuluu, pelko kasvaa, että jotakin tapahtuu. Tyyntä myrskyn edellä” (C)

“Puhelin oli laulanut koko yön. Että nyt mietin että ei tässä vielä katastrofia ole tapahtunut, mutta jatkuuko tämä nyt sitten. Kuukauden päivät oli hiljaista ja nytkö se sitten alkaa.” (Aino)

“...Ja nyt kun hän on rauhoittunut, pelkään mitä tulee edessä” (A)

Aineiston perusteella uhreille pelkoa aiheuttaa vainoajan konkreettiset teot sekä tilanteet, joissa vainoaminen on helpompaa. Uhreilla oli kokemusta myös puheessa ilmevästä uhkauksista, ja he saattoivat pelätä jotakin tiettyä asiaa. Uhrien kertomuksissa välittyi vainon ja pelon lamaannuttava ja epätoivoa aiheuttava vaikutus, ja osa uhreista kuvasi pelon hallitsevan heitä. Tasaisempi ja vainosta vapaa aika ei välttämättä ollut henkisesti yhtään kevyempää, sillä osa uhreista pelkäsi vainon alkavan uudelleen tauon jälkeen.

5.2 Uhri oman turvallisuutensa turvaajana

Uhrilta odotetaan usein vahvaa toimijuutta oman turvallisuutensa varmistamiseksi ja väkivaltaisen tilanteen ratkaisemiseksi, kun tekijä puolestaan nähdään heikkona toimijana. Väkivallan seurauksista tulee usein uhrin ongelma, ja parisuhdeväkivallassa on usein tyypillistä, että mikäli se ei ylitä rikoskynnystä, ei väkivallan tekijää vastuuteta väkivallasta eikä väkivalta lopu. Naisen on vaikea olla äänessä uhripositiossa, vaan ääni annetaan miehelle, johon suhtaudutaan usein niin, ettei tämä pysty itsehillintään tai ole vastuussa teoistaan. Tilanteessa naisen pitäisi arvioida miehen mielenliikkeitä ja ottaa vastuu tilanteen kehittymisen arvioinnista. Asetelmassa nainen toimijana edustaa yhteiskunnallista järjestystä. Jos vastuu on uhrilla, eikä tekijää vastuuteta, voi väkivaltaisen henkilö itse päättää, tekeekö hän jotakin omalle väkivaltaisuudelleen, eikä häntä voida velvoittaa muuttamaan toimintaansa. (Ronkainen & Näre 2008, 16, 36.)

Ulkopuolisesta uhrin toimintatavat eron jälkeisessä vainossa voivat vaikuttaa epäloogisilta ja huonoilta vaihtoehdoilta vainon lopettamiseksi (Piispa ym. 2017). Vertaistukiryhmään osallistuneiden naisten keskusteluista nousi esille neljä erilaista kategoriaa toimintatavoista, joilla uhrin pyrkivät turvaamaan itse omaa turvallisuuttaan: pakeneminen, valmistautuminen ja ennakointi, tekijän myötäily sekä avun hakeminen esimerkiksi viranomaiselta.

Spitzberg ja Cupach (2007, 72, ks. myös Piispa ym. 2017) ovat luokitelleet uhrin toimintamallit eron jälkeisessä vainossa viiteen eri kategoriaan. Omasta aineistostani esille nousseet neljä luokkaa sopivat kolmeen näistä viidestä kategoriasta. Spitzbergin ja Cupachin viidestä luokasta kolme on sellaisia, jotka eivät välttämättä lopeta vainoa, vaan saattavat jopa voimistaa sitä. Yksi niistä on sisäänpäin reagointi, jossa uhri kieltää vainon, eikä hän pidä sitä ongelmana. Kieltäminen voi helpottaa uhrin oloa, mutta se ei lopeta vainoa. (Spitzberg & Cupach 2007, 73.) Vertaistukiryhmään osallistuneista osa oli kokenut vainoa ennen ryhmää ja osa koki ryhmän aikana eron jälkeistä vainoa. Kenenkään puheissa ei kuitenkaan ilmennyt, että joku naisista olisi aiemmin kieltänyt vainon, mutta toisaalta asiaa ei otettu puheeksi ja asia on voinut jäädä mainitsematta.

Mukana reagoimalla uhri pyrkii etsimään rauhanomaista loppua vainoamiselle esimerkiksi ystävällisyydellä, mutta tosiasiasa tämä voi antaa tekijälle toivoa (Spitzberg & Cupach 2007, 72). Uhrin voivat pyrkiä myös ylläpitämään hallinnan tunnettaan vastamalla yhteydenottoihin ja kuulemalla, millä tuulella vainoaja on (Piispa ym. 2017, 157). Ystävällisyys ja yhteydenottoihin vastaaminen voivat kuitenkin antaa tekijälle vääränlaisen viestin, ja tekijä voi saada uhrin kannalta epäedullista toivoa. Tällöin vaino ei lopu. (Spitzberg & Cupach 2007, 72.) Aineiston perusteella uhrin olivat pyrkineet parantamaan turvallisuudentunnettaan myötäilemällä ja arvioimalla tekijän puheesta, täytyykö hänen lähteä esimerkiksi pakoon. Jälkikäteen yksi uhreista kertoi ymmärtäneensä myötäilyn haitanneen vainon loppumista. Tilanteessa, jossa myötäily ylläpitää vainoa, voidaan ajatella, että uhri omalla toiminnallaan vaikeuttaa perusoikeuksiensa toteutumista.

“Mähän olin tosi pitkään siten, että myötäilin niinku Leoa ja miellytin sitä niin, etten ärsytä enempää ja en niinku ymmärtänyt sitä, että se vain ruokki sitä vaan niinku enempi” (Sofia)

“Nyt hää sitte eilen alotti tän rinkuttamisen. Viis ja puoli tuntia mie häntä kuuntelin puhelimessa, kun en uskaltanut lopettaa sitä puhelua ja totesin sen jälkeen, että eiköhän meikäläinen lähde yöksi johonki muualle. Tänään se on taas jatkunut, mutta ei niin semmosta hysteeristä mitä niinku eilen, mut kuitenkin että.” (Aino)

“Mie aina ite ajattelin siinä kohtaa, et se on aika vaarallinen viesti, koska mulla ainakin oli pakko vastata, koska jos en vastannut, niin hän tuli sitten ovelle, et silleen pystyin pelaamaan aikaa, mie vastasin ja haistelin sitä ilmapiiiriä ja sitten kerettiin lähteä karkuun... ... Todellakaan en olisi itse halunnut vastata... ... kun on kyse omasta turvallisuudesta, pitää miettiä kymmeneen kertaan että mitä sanoo. Vai onko helpompi vaan nyökytellä ja ajatella että tilanne menee sillä ohi.” (Aada)

Uhri voi reagoida myös vainoajaa vastaan, jolloin uhri voi uhata tekijää tai tekijän vaingoittamisella (Spitzberg & Cupach 2007, 72). Vainottu voi kokea olevansa umpikujassa ja ettei mikään pelasta häntä. Äärimmillään vainottu uhkaa tappaa itsensä, jos vainoaja ei lopeta toimintaansa. (Piispa ym. 2017, 157.) Aineistossa näyttäytyi uhrien epätoivo ja osa oli kokenut apua hakiessaan, ettei missään voida auttaa heitä. Ryhmiin osallistuneista kukaan ei kuitenkaan kertonut, että olisi uhannut tekijää esimerkiksi itsemurhalla tai että tekijälle tapahtuisi jotakin.

Poispäin reagointi on tutkimusten mukaan usein tarpeellinen ja joissakin tapauksissa jopa välttämätön toimintatapa vainon lopettamiseksi. Tämä vaatii kuitenkin uhrilta vaivannäköä, mikä voi olla syynä siihen, etteivät kaikki käytä toimintatapaa. (Häkkänen 2008, 754.) Uhri voi tehdä omia ratkaisuja tekijän yhteydenottojen lopettamiseksi sekä kieltäytymiseksi yhteydenotoista (Spitzberg & Cupach 2007, 73). Näitä ovat esimerkiksi puhelinnumeron ja osoitteen salaaminen sekä tietojen suojaaminen sosiaalisessa mediassa (Piispa ym. 2017, 158). Myös reitin vaihtaminen kuuluu kategoriaan (Häkkänen 2008, 754). Aineistossa esiin nousseiden ennakoinnin ja valmistautumisen voi katsoa kuulua poispäin reagoinniksi. Eron jälkeisen vainon myötä osa oli rajoittanut liikkumistaan ja muuttanut reittejään ja miettinyt julkisen työpaikan vaihtamista.

“Mullakin se, että lähden aamulla ja mä tiedän että hän periaatteessa tulee samaa reittiä mua vastaan, niin kyllä minä sillä viikolla, kun minulla ei ole lapsia, niin teen aikatauluni silleen, että lähden aikaisemmin töihin, mitä mun tarvitsisi, jotta mä en kohtaa sitä siinä reitillä, koska aikaisemmin on

käynyt se, että kun hän on nähnyt minut, niin ja sitten siinä samassa mahdollisesti se mun poikaystävä, niin sen jälkeen on alkanut monen päivän niinku tekstarirumba. Kyllä minä niitä välttelen edelleenkin ja sitten mietin välillä, että Väinö, nykyinen puoliso sanoo, että miksi sinun pitää nyt väistellä, sulla ei oo mitään syytä väistellä.” (Sofia)

”En liiku siellä yksin vanhempien asunnolta ollenkaan.”(B)

Äärimmillään vertaistukiryhmään osallistuneet olivat joutuneet pakenemaan kotoaan tai tilanteesta, jossa he olivat nähneet vainoajan. Osalla muuttaminen toi ratkaisun tilanteeseen, mutta muutto ei ole välttämättä ollut uhrin tahdon mukaista. Osa uhreista oli valmistautunut mahdollisia pakotilanteita varten pakkaamalla välttämättömät tavarat valmiiksi.

”...että nyt tällä hetkellä käyn eroa aika kiperästi. Viime yön oon ollu siskolla evakossa ja tämmösiä näin. Et niinku mustasukkaisuutta ja alistamista ja nyt se on puhelinrimputtamista ja viikonloppuna tuli kahteen kertaan peräkkäisinä öinä parvekkeen ovesta sisälle ja et täs on tämmöstä äksöniä.” (Aino)

”Mies aikoi tappaa meidät ja mentiin turvakotiin.”(C)

”Jos olemme pihalla ja hän tulee paikalle, niin joskus olemme joutuneet juoksujalkaa menemään sisälle. Se on aina seikkailu, kun hänet näkee.”

”Olen muuttanut sieltä karkuun lapsen isää, kun en muuten päässyt erilleen, väkivaltainen suhde oli.” (B)

”Takapakkia tuli, kun näin sen kaverin edellisellä asuinalueella ja jouduin taas muuttamaan.” (B)

Vertaistukiryhmään osallistuneet hakivat myös itselleen apua, kuten palveluista perheytyötä, turvakieltoa muita turvakeinoja oman turvallisuutensa varmistamiseksi. Avun hakeminen ulkopuoliselta määritellään Spitzbergin ja Cupachin (2007, 73) luokittelussa niin, että uhri reagoi ulospäin. Tähän luokkaan kuuluu esimerkiksi lähestymiskiellon hakeminen (Häkkinen 2008, 754). Uhrien kokemuksia avun hakemisesta ja saamisesta käsittelemme seuraavissa kappaleissa.

6 Uhrien kokemukset sosiaalityöntekijöistä ja palveluista

6.1 Sosiaalityöntekijä uhrin tukijana

Ammattilaisten on ymmärrettävä vainon väkivaltainen luonne, jotta uhrien avun tarpeisiin voidaan vastata. Vainon tunnistaminen sekä uhrin ja tekijän auttaminen edellyttävät monialaista työskentelyä. Auttamisessa mukana voivat olla esimerkiksi perheiden kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät, poliisi, turvakodin työntekijät ja syyttäjät. (Nikupeteri 2016a, 157.) Vertaistukiryhmään osallistuneilla naisilla oli kokemusta eri sosiaalialan työntekijöistä, poliisista ja esimerkiksi asianajajista. Sosiaalityöntekijöistä lastensuojelun sosiaalityöntekijät nousivat esiin useimmin. Vertaistukiryhmän tapaukset on tallennettu ennen 1.4.2015, jolloin sosiaalihuoltolaki (1301/2014) on pääosin tullut voimaan. Tämä voi vaikuttaa siihen, että sosiaalityöntekijät ovat lastensuojelusta, eivätkä esimerkiksi sosiaalipalveluiden sosiaalityöntekijöitä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden lisäksi vertaistukiryhmän naisilla oli kokemusta lastenvalvojista, olosuhdeselvityksen tekijöistä sekä perhetyöntekijöistä.

Perheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tehtävä on tunnistaa äidille ja lapsille aiheutuvat negatiiviset seuraukset sekä se, että vainoaja voi hyödyntää palvelujärjestelmää kertomalla valheita uhrista. Sosiaalityöntekijän mahdollisuus parantaa lapsen ja äidin turvallisuutta perustuu sosiaalisten suhteiden säätelyyn esimerkiksi niin, että äidin ei tarvitse osallistua isän ja lapsen tapaamisiin. (Nikupeteri 2016a, 158.)

Aineiston perusteella uhreilla oli myönteisiä kokemuksia sosiaaliviranomaisista ja avun saamisesta. Osa vertaistukiryhmään osallistuneista oli kokenut yhteistyön ja palveluiden miettimisen yhdessä työntekijän kanssa sujuvana, ja he olivat saaneet konkreettisia tukitoimia, joita he olivat pitäneet hyvinä ja oloa helpottavina. Ryhmään osallistuneella naisella oli myös kokemus siitä, että lastensuojelun työntekijä luottaa häneen. Luottamus ja välittäminen ovat perusta hyvälle vuorovaikutussuhteelle. Hyvin pienet inhimilliset tekijät voivat tehdä kohtaamisesta merkittävän autettavalle ja kuuntelemisen sekä hädän kuuleminen voivat auttaa merkittävästi. (Pohjola 2006, 60.)

“Meillä lastensuojelu on ollut yhteistyötä ja yhdessä on mietitty, mikä on lapsen kannalta paras siinä tilanteessa. Kyllä olen pohjimmiltani tiennyt, että näin sen pitää mennä.” (A)

“...Siellä oli niin helppoa, mun ei tarvinnut kuin soittaa mun sosiaalityöntekijälle, joka soitti firmaan ja soitti takaisin, että auto ja miehet ovat siihen ja siihen aikaan ovella.” (B)

“Puhuin lastensuojelun työntekijän kanssa, kun he olivat kotikäynnillä. Kerroin, että asia mietityttää ja he sanoivat, että kyllä päätöksiä pitäisi pystyä tekemään. Se helpottaa, että saan heiltä apua, ei tarvitse olla toimeentulotukeen yhteydessä” (B)

“Perhetyö oli aina potkimassa, että lähdetäänpä yhdessä. Se oli niin vahva tuki siinä. Jälkeenpäin ajateltuna oli hyvä.” (A)

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Auttamistyön taustalla olevat ihmisoikeudet asettavat työlle perusvaatimukset, mutta ne tai esimerkiksi perusoikeudet tai sosiaaliset oikeudet voivat jäädä etäisiksi konkreettisesti auttamistilanteessa (Pohjola 2006, 45). Aineiston perusteella joidenkin uhrien sosiaalityöntekijät olivat yhteistyössä uhrin kanssa miettineet tilannetta ja eri vaihtoehtoja ja samalla hoitaneet heille laissa määrättyjä tehtäviä, joiden pohjimmainen tehtävä on perusoikeuksien turvaaminen. Toisessa tapauksessa sosiaalityöntekijä oli auttanut muuton järjestämisessä ja myötävaikuttanut näin uhrin muuton toteutumiseen sekä edesauttanut uhrin turvallisuuden toteutumista.

Erään vertaistukiryhmään osallistuneen kertoman perusteella näyttää myös siltä, että tieto työntekijän tilanteen ymmärryksestä vaikuttaa ainakin henkisellä tasolla myönteisesti uhrin tilanteeseen.

“Minunkin tapauksessa lastensuojelulle on kertonut kaikenlaista, mutta onneksi he eivät uskoneet.” (A)

“Mutta se viimeinen käynti. Hoksasin, että ne ovat tarkempia kuin mitä minulle näytettiin mitä mieltä he ovat. He salasivat hyvin sen mitä mieltä olivat, mikä heidän ajatus oli tästä asiasta. He sanoivat tietynlaisen kommentin minulle, sanomatta kuitenkaan mitään, että ymmärsin että he ovat nähneet sen henkilön manipuloinnin ja pelit.” (A)

Viranomainen voi myötävaikuttaa työssään myös konkreettisilla teoilla uhrin turvallisuuden toteutumista. Eräs vertaistukiryhmään osallistunut kertoi, kuinka lastenvalvoja oli huomannut osoitetietojen luovutuskiellon ja vielä varmistanut erikseen sen voimassaolon. Näin osoite ei päässyt vainoajan tietoon.

”...ja siinä (lastenvalvojan paperissa) oli mukana pieni keltainen paperilappu, onko edelleen osoitetietonne luovutuskielto voimassa, niin että siinä sopimuksessa ei lukenut niitä sitten.”(Venla)

Asuinpaikan salaaminen on yksi vaihtoehto vainolta suojautumisessa ja vaihtoehtona on osoitteen salaaminen tai sitä vahvempi suoja turvakielto. Turvakielto on sitä toimivampi, mitä harvempi tietää salatun osoitteen. (Piispa ym. 2017, 160.) Yksityiselämän suojasta säädetään myös perustuslain 10 §:ssä ja sen mukaan jokaisella on oikeus yksityiselämään, kunniaan ja kotirauha on turvattu. Lisäksi henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Osoite kuitenkin usein selviää vainoajalle lastensuojelu- tai oikeusprosessien aikana (Piispa ym. 2017, 160).

6.2 Epäluottamus sosiaalityöntekijään ja virheellinen toiminta

Luottamuksen puuttumisena kärjistyvä epäluottamus vaikeuttaa auttamismahdollisuuksia ja tällöin työntekijä ei välttämättä luota autettavaansa eikä autettava luota työntekijöihin ja näiden taustalla olevan järjestelmän haluun ja kykyyn auttaa (Pohjola 2006, 52). Myös joidenkin vertaistukiryhmään osallistuneiden puheista välittyi epätoivo ja epäusko siihen, että joku voisi auttaa heitä. Tällöin epäluottamus estää avunsaamisen, vaikka viranomainen olisikin valmis auttamaan uhria.

”Vaikka hänellä on muitakin väkivaltatuomioita ja muuta, niin usko on mennyt, että viranomaisetkaan pystyy tekemään mitään, en tiedä.” (A)

”Että hän on aivan äärimmäisen hyvä puhumaan ja esittämään sitä oikeata loistavaa isää siinä tilanteessa ja hän tyrmäsi sen, mitä tämä työntekijä sanoi. Hän pystyi perustelemaan ne kaikki niin, että ei se näin mene, että mietipäs nyt, niinku otti sen. Tämä työntekijä meni sanattomaksi siinä tilanteessa, niin mulle ei enää sen jälkeen ollut voimia lähteä viemään sitä asiaa eteenpäin, koska mä ajattelin, et viranomainenki jää hänen jalkoihinsa ja nyökyttelee vaan.” (Sofia)

Anna Nikupeteri (2017, 805) on artikkelissaan tutkinut, miten ammattilaiset, kuten sosiaalityöntekijät paikantavat eron jälkeisen vainon uhrin auttamisjärjestelmässä. Kyseinen tutkimus osoittaa, että monet uhrit ovat turhautuneita ja tyytymättömiä palveluihin sekä oikeusjärjestelmään, koska ne eivät pysty vastaamaan vainotun tuen tar-

peisiin. Sen sijaan, että viranomaiset asettaisivat vainoajan vastuuseen teoistaan, saatavat viranomaiset antaa ymmärtää, että uhri on itse vastuussa omasta sekä mahdollisen lapsen turvallisuudesta.

Perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä keskiössä on usein lapsen suojeleminen, mutta tiukka tarkastelukulma voi jättää huomiotta naisten kokemukset vainosta, mikä puolestaan vaikeuttaa vainon lopettamista, koska vainoon ei voida puuttua ja sitä ei voida lopettaa ilman, että sitä tunnustetaan. Esimerkiksi lapsen pois ottaminen ratkaisukeinona ei lopeta vainoamista. Haasteena isän ja lasten tapaamisissa on myös, että sosiaalityöntekijät pitävät vainoa perheen sisäisenä asiana, eivätkä valtasuhteena, jossa mies vainoaa naista. (Nikupeteri 2017, 800–801, 806.) Uhrien kertomasta ei välittynyt suoraan, että sosiaalityöntekijät olisivat jättäneet vainon huomioimatta. Eräällä uhrilla oli kuitenkin kokemus siitä, että hänestä on tehty syyllinen ja miehen teot peittyivät päihdeongelman taakse.

“Kuten toisessa kaupungissa, meni kaikki hyvin ja minulla oli hyvä työntekijä, joka luotti täysin siihen, että osaan toimia. Täällä on sitten otettu syntipukiksi ja mies ei ole syyllinen mihinkään, koska on päihdeongelmainen.”
(C)

Viranomaisten tekemä työ sisältää kuitenkin paljon epävarmuutta, jota syntyy eri osapuolten ristiriitaisista, vääristyneistä ja rikkonaisista näkemyksistä tilanteesta (Nikupeteri 2016a, 148). Yksi vainoajan vallankäytön muoto entistä puolisoaan kohtaan onkin esimerkiksi väriin lasta koskevien ilmoitusten tai mitättömien oikeuskanteiden tekeminen ja muunlainen järjestelmän manipulointi (Miller & Smolter 2011, 637). Asiakkaan kuormittava tilanne ja epämääräisenä näyttäytyvä väkivalta, työntekijän tietämättömyys ja siitä syntyvä työntekijän epävarmuus voivat johtaa väkivallan huomioimatta jättämiseen. Epäselvä tilanne ja keinottomuus käsitellä asiaa voivat kertoa työntekijälle hänen omasta voimattomuudesta. Tällöin helpoin tapa voi olla asian kieltäminen ja esimerkiksi väkivallasta eteenpäin ilmoittaminen voi jäädä tekemättä. (Ellonen & Pösö 2014, 730, 743; Pohjola 2006, 51.) Tämä voi johtaa siihen, ettei uhri saa tarvitsemaansa apua tai hänet ja hänen tuen tarpeensa ymmärretään väärin. Uhrin avunsaannin kannalta työntekijöiden toimimattomuus on vahingollista, koska esimerkiksi entisen puolison manipuloimassa viranomaisia ja järjestelmää, uhrilta vaaditaan resursseja itsensä suojelemiseksi, vaikka voimavarat voivat olla entuudestaan vähissä (Miller

& Smolter 2011, 638). Jos uhrilla ei ole voimavaroja oman tilanteen puolustamiseksi, saattaa hän jäädä ilman apua ja hänen turvallisuutensa vaarantua, jos työntekijä ei ole hänen tukenaan.

Aineiston perusteella uhreilla oli kokemuksia siitä, että entinen puoliso oli valehdellut kertonut viranomaisille vääristeltyjä asioita. Erään uhrin entinen mies oli valehdellut ja valheen vuoksi lastensuojelu teki huostaanottohakemuksen. On kuitenkin huomioitava, että todellisuudessa huostaanottohakemuksen taustalla on voinut olla muitakin syitä. Uhrin kokemus oli kuitenkin se, että entisen puolison valehtelu aiheutti huostaanottohakemuksen tekemisen.

“Mikä on epäoikeudenmukaista, koska mies ei ottanut sitä asiaa [eroa] hyväksyäkseen ja uhkasi minua niin, että tieto meni lastensuojelulle ja lastensuojelu teki huostaanottohakemuksen. Ja nyt olen vaarassa menettää lapset, koska mies on sanonut, että meillä on hyvin toimiva parisuhde.” (C)

Toinen vertaistukiryhmään osallistunut oli pelännyt olosuhdeselvitystä vainoajan manipuloinnin vuoksi, mutta lopputulos oli lopulta myönteinen.

“Minä pelkäsin olosuhdeselvitystä, minulla oli samaa, se henkilö on niin hyvä manipuloimaan, mutta se kesti puolen vuotta, niin se ei jaksanut koko ajan esittää kultapojan roolia, niin luojan kiitos näki sen toisen puolen.”(A)

Vainon tunnistamiseksi ja uhrien auttamiseksi on vainon uhreja auttavien työssä ymmärrettävä vainoajan teot ja käyttäytyminen sekä tehdä näkyväksi niiden aiheuttamat seuraukset uhrille (Nikupeteri 2016a, 148). Tärkeä osa on naisten kuulemisella, ja asiaa pitäisi lähestyä avoimin mielin ja sensitiivisesti, sillä se mahdollistaa vainon näkemisen monimuotoisena ilmiönä (Nikupeteri 2017, 806). Yhden uhrin kohdalla epäluottamus näytti kärjistyneen lopulta siihen, että sosiaalityöntekijä oli uhrin vastapuolella eikä uhri ei voinut kertoa avoimesti tilanteestaan, vaikka sosiaalityöntekijät viestivät toivovansa avoimuutta.

“Työskentelen heidän kanssaan, koska pelkään tätä, mutta taas he ovat minua vastassa sen huostaanoton kanssa ja minua pyydetään olemaan avoin heille. Kuitenkaan en voi olla avoin heille, koska en voi sanoa, että minua pelottaa aivan hirveästi, että onko mies meidän takapihalla vai ei, koska ei voi ajatella sitä, että se olisi taas väärin sanottu.” (C)

Viranomainen voi vaikuttaa negatiivisesti uhrin avunsaantiin esimerkiksi antamalla tekijälle epähuomiossa tiedon uhrin uudesta asuinpaikasta, mikä vaikeuttaa uhrin avunhakuprosessia ja uhri voi joutua muuttamaan toiselle paikkakunnalle. (Nikupeteri 2016a, 162.) Tällainen kokemus oli myös ryhmään osallistuneella. Työntekijän virheen vuoksi vainoaja voi saada tietoonsa uhrin osoitteen ja näin ollen uhrin turvallisuus vaarantui.

“Olosuhdeselvitys, menivät mokaamaan sen missä asun... .. Minulle tuli täysi romahdus kun näin sen paperin. Siinä ei lukenut osoitetta, mutta kaupunginosa. Ja siinä lukee vielä, että viisi minuuttia lapsella koulumatka.” (B)

Yksi vertaistukiryhmään osallistunut kertoi lastenvalvojan pelänneen tekijää, minkä vuoksi tämä oli yrittänyt siirtää tehtäviään uhrille. Lastenvalvojan oma pelko on tällöin mennyt uhrin tuen tarpeiden edelle ja työntekijän pelko olisi voinut estää uhria saamasta tarvitsemaansa palvelua. Työntekijän järkyttyneisyys ja suuri epävarmuus voivat ilmetä pelkona, ahdistuksena tai hätäntymisenä, jolloin työntekijä luonnollisesti pyrkii pääsemään uhasta eroon saadakseen mielenrauhan. Työntekijän keinoja psyykkiseen itsesäätelyyn ovat coping- eli selviytymiskeinot, jotka ovat rakentavia tapoja mielen tasapainon säilyttämiseksi, ja defensi- eli puolustusmekanismit, jotka torjuvat mielihapaa esimerkiksi kieltämisen tai huumorin avulla. (Raatikainen 2015, 98; Venkula 2011, 110.) Uhrin avunsaanti voi estyä ja perusoikeuksien toteutuminen vaarantua, jos työntekijä ei pysty käsittelemään omia tunteitaan ja mieltään toimivilla tavoilla ja se vaikuttaa hänen työskentelytapaansa. Lisäksi työntekijän pelko tai turvallisuuden tunne voi tarttua työntekijästä asiakkaaseen (Raatikainen 2015, 100).

Tyytymättömyyttä ja ihmettelyä uhreissa aiheutti myös sosiaalityöntekijöiden viestien välittäminen vainoajilta uhreille. Tämä ei konkreettisesti uhkaa uhrin perusoikeuksien turvaamista, mutta on mahdollista, etteivät työntekijät ymmärtäneet uhrin olevan vainon uhri, joka ei halua saada mitään vainoajalta.

“Työntekijä toi lapsille kortit. Lähestymiskielto oli jo voimassa, tieto oli työntekijöillä siitä ja mukana oli kortti minullekin ja työntekijä antoi, välitti sen kortin. Soitin ja kysyin, että testaatteko minua tahallaan vai miksi kortti annettiin minulle asti. Koska hän ei voinut lähettää sitä minulle suoraan, lähetti sosiaalityöntekijälle, joka toi sen. En tykännyt.” (C)

“Minulle kävi samalla tavalla. Tapaamisten kautta on välitetty viestejä. Puutuin siihen, että hetkinen, miehellä on lähestymiskielto, en halua kirjeitä. Olin vähän ihmeissäni. Yksi työntekijä oli vähän tuoretta verta, eikä hokannut tätä asiaa, että ei voi tehdä tätä asiaa.” (A)

6.3 Palvelujärjestelmä tuen rajaajana

Uhrin avun saanti riippuu monesta asiasta, kuten sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisestä suhteesta, mutta myös tarjolla olevista palveluista. Auttamistilanne tulee todelliseksi asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa (Pohjola 2006, 46). Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhde ei kuitenkaan määräydy vain heidän välisestään vuorovaikutuksesta, vaan siihen vaikuttaa samanaikaisesti sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä, sosiaalityöntekijän rooli tietyn instituution edustajana sekä ammattietiikka ja asiantuntijuus (Jokinen 2016, 147). Taustalla vallitsevat siis myös yhteiskunnassa ja sen palvelujärjestelmässä vallitsevat asenteet ja muut rakenteelliset tekijät, kuten työntekijöiden liiallinen kuormittuneisuus tai joidenkin palveluiden rajaaminen (Pohjola 2006, 46–47). Yhdellä uhrilla oli kokemus palveluiden rajaamisesta, sillä ostoperhetyön ostamiseen vaadittiin ylemmän tahon lupa. Uhri ei ollut tyytyväinen vaihtoehtoiseen, kunnan itse järjestämään perhetyöhön, ja palvelun saatavuuden epävarmuus aiheutti pelkoa uhrissa. Tällöin työntekijän halu ja kyky esimerkiksi myöntää palveluita ovat ristiriidassa.

“Lastensuojelu kysyi viime palaverissa, että kun perhetyö loppuu ensi viikolla, että koenko tarvitsevani sitä vielä ja vastasin, että totta kai tarvitsen, miten muuten teille todennan mikä meidän tilanne on. Nyt he miettii, voivatko he jatkaa perhetyötä, joka on ostopalvelua ja kallista, joten täytyy ylempien herrojen taas päättää siellä, maksetaanko sitä meille ja jos ei makseta, niin kunnan oma perhetyö aloittaa meillä jolla on jo omat mielipiteensä meistä, joten luulen, että siitä tulee vain harmia minulle. Olen peiloissani sen suhteen.” (C)

Palvelutyössä välinpitämättömyys voi olla byrokraattista, jolloin jäykät säännöt, normit ja rutiinit sekä totut toimintatavat ohittavat ihmisen ja hänen avun tarpeensa (Jokinen 2016, 54). Oikeanlaisella palvelulla voidaan tukea myönteisesti uhrin tilannetta. Toisaalta sosiaalityöntekijä ei välttämättä pysty auttamaan uhria haluamallaan tavalla,

ja tällöin rakenteellinen ongelma voi estää uhrin avun saamisen ja vaarantaa perusoikeuksien toteutumisen. Yksi uhri kertoi kokemuksestaan, ettei muutoissa auteta.

“Täällä ei auteta muuttojen kanssa. Mun lastensuojelun työntekijän kanssa oli puhetta, että hän auttaa sen minkä pystyy.” (B)

Mikäli toimintatapana uhrin kunnassa on, ettei muutoissa tueta, vaarantaa se uhrin turvallisuuden toteutumista. Joissakin tapauksissa muuttaminen toiselle paikkakunnalle takaa vasta silloin uhrille riittävän suojan (Piispa 2017, 161).

Erään vertaistukiryhmään osallistuneen kokemuksen perusteella jonkinlaisista yhteineistä käytännöistä ja linjauksista voisi olla apua palvelun ja tuen saamiseksi, sillä erilaiset työntekijöiltä saadut ohjeet aiheuttivat kuitenkin hämmennystä eräässä uhrissa.

“Niin tämä lastensuojelu ja niiden vaihtuvuus ja heidän vaikka samaa työtä tekevät ja samoilla periaatteilla tekevät, heidän omat näkökantansa ja ohjeensa. Mä olen ollut ihan hukassa sen kanssa, kun yksi on sanonut yhtä ja toiminut hänen mukaansa ja toinen on nakannut sen minun niskaan väärin toimittuna.” (C)

Faktatieto ja siihen perustuvat ohjeet auttavat työntekijää kohtaamaan samankaltaisia tilanteita (Venkula 2011, 108). Vaino on kuitenkin moniulotteinen ilmiö ja uhrin kokemus vaino ja siitä aiheutuva tuen tarve vaihtelee. Tämän vuoksi aukottomien ohjeistuksien laatiminen on haastavaa. Asiakastyön pitäisi kuitenkin perustua instituution yhteisiin pelisääntöihin, eikä asiakkaan kohtelu saisi olennaisesti vaihdella työntekijän mukaan (Jokinen 2016, 142). Uhrin kohdalla voi olla kyse myös siitä, että asiakkaiden odotukset kasvavat erityistä osaamista vaativia tehtäviä kohtaan ja asiakkaat odottavat esimerkiksi lastensuojelun työntekijän tekevän työnsä virheettömästi (Raatikainen 2015, 80).

Palveluissa taloudelliset säästöt ja leikkaukset vaikeuttavat työntekijöiden mahdollisuutta tehdä hyvää työtä ja lisäksi palvelukäytännöt ovat usein hallinnollisia ja toimenpidekeskeisiä (Pohjola 2006, 60). Joissakin tilanteissa avun saamattomuus johtuu kuitenkin siitä, ettei oikeanlaista ja riittävää palvelua ole olemassa. Tällöin yhteiskunta ei pysty täysin ottamaan vastuuta uhrin turvallisuuden takaamisesta, mikä näkyy esimerkiksi siinä, kuinka vähän lähestymiskiellon valvomiseksi on keinoja tai miten voidaan

tukea uhria tilanteessa, jossa hänellä on yhteisiä lapsia tekijän kanssa (Ronkainen & Näre 2008, 16).

Monella vertaistukiryhmään osallistuneella oli kokemusta lasten ja isän tapaamisista ja niistä aiheutuneesta pelosta. Kertomuksissa välittyi myös se, ettei tapaamisissa vainon uhrin turvallisuutta pystytä täysin varmistamaan, koska vainoaja saattoi odottaa uhria esimerkiksi vähän matkan päässä. Vertaistukiryhmiin osallistuneilla oli kokemuksia siitä, etteivät turvajärjestelyt ole toteutuneet, vaikka tapaamispaikkojen turvallisuuden oli pyritty kiinnittämään huomiota. Uhri sai tarvitsemaansa palvelua, mutta se ei ollut riittävää tai sen toteutus epäonnistui. Epäonnistuneiden turvajärjestelyiden tai saapumattoman taksin vuoksi uhrin turvallisuus oli mahdollisesti uhattuna.

“Tiedän, että se mulkku odottaa minua siellä ulkopuolella, kun sillä ei ole enää lähestymiskieltoa. Mä steppaan siinä viis askelta, kun näen hänet, tyttö sylissä olen paniikissa, että mihin mä juoksen... ... Katsoivat viimeksi ikkunasta ja saattelivat minut ulos, mutta auto oli kaupan puolella ja siellähän se oli kaupan ovella.” (A)

“Meilläkin alkoivat tapaamiset. Se oli kauheaa. Lastensuojelu maksoi kaksi taksimatkaa. Toisella kertaa taksi ei ollutkaan odottamassa. Tuli paniikki-kohtaus pihassa, mutta päästiin kuitenkin turvallisesti kotiin.” (B)

7 Yhteenveto ja johtopäätökset

Pro gradu -tutkielmassani olen tutkinut eron jälkeistä vainoa sitä kokeneiden naisten turvallisuuden näkökulmasta. Tarkoituksena on ollut selvittää, mitkä tekijät heikentävät uhrien kokemusta turvallisuudesta ja mitkä tekijät puolestaan parantavat sitä. Perustuslailla säädetään, että jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Yksi lähestymiskulma on ollut, miten sosiaalityöntekijät ovat edistäneet tai haitanneet uhrin turvallisuuden toteutumista, koska perustuslain mukaan julkisella vallalla on perusoikeuksien turvaamisvelvoite.

Aineistoni koostui kahden eri vertaistukiryhmän tallennetusta ja videoidusta tapaamisista. Vertaistukiryhmässä keskusteltiin paljon vainoon liittyvistä asioista ja ilmiöistä, mutta tutkimuskysymysten kannalta aineisto oli joiltakin osin suppea, ja jäin pohtimaan, paljonko asioita jäi sanomatta ja kuinka epätasaisesti eri naisten kokemukset tulivat huomioiduksi tutkimuskysymysten aiheuttaman rajauksen ja analyysin myötä. Lisäksi joku saattoi todeta jonkun asian ohimennen ja joku ei välttämättä pitänyt tärkeänä sanoa jotakin asiaa ääneen. Tämän vuoksi osa kokemuksista on selvästi vain yhden tai kahden osallistuneen mielipide. Tässä näkyy myös vertaistukiryhmien sisältöjen ero. Toisessa ryhmässä oli keskitytty huomattavasti enemmän sosiaalityöntekijöiden toimintaan, mikä voi johtua siitä, että ryhmään osallistuneilla vaino oli akuutimpaa ja heillä oli kokemusta sosiaalityöntekijöistä. Tutkimuskysymyksiin olisi voinut saada enemmän vastauksia, jos vertaistukiryhmiin osallistuneilta olisi nimenomaan kysytty niistä asioista. Esimerkiksi uhrien toimintatapoja eron jälkeisessä vainossa oli pakeneminen, valmistautuminen ja ennakointi, tekijän myötäily sekä avun hakeminen ulkopuoliselta. Toimintatavat täsmäsivät ja limittyivät jollakin tasolla Spitzberg & Cupachin (2007) luokittelun kanssa. Joiltakin osin tulokset jäivät mielestäni pintapuoliseksi.

Rikoslain 25 luvun 7a §:n mukaan se, joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta kuin mitä vainoamisesta voidaan tuomita. Tutkimustulosten perusteella näyttäytyi, että erilaiset vainoteot aiheuttavat pelkoa ja turvattomuutta uhrissa, mutta pelko voi liittyä myös

paikkaan, kuten lasten ja isän tapaamiseen tai se voi olla yleisemmällä tasolla olevaa pelkoa. Aineiston perusteella näyttäytyi, että moni uhri pelkäsi tulevaisuutta ja sitä, mitä tapahtuu, kun vaino loppuu. Rajasin aineistoa niin, että uhrit olivat kertoneet jonkun teon tai asian aiheuttavan nimenomaista pelon tunnetta heissä. On mahdollista, että myös muut asiat ovat pelottaneet uhreja, mutta se ei ole ilmennyt aineistosta, koska he eivät ole kertoneet tuntemuksistaan.

Uhreilla näyttää olevan omia toimintatapojaan, joilla he pyrkivät suojelemaan itseään tai lapsiaan ja parantamaan itse turvallisuuttaan. Pakeneminen, valmistautuminen ja ennakointi johtuivat vainoajan uhkauksista tai esimerkiksi aiemmasta vainoteosta johtuvasta pelosta. Uhrit myös myötäilivät tekijää ja vastasivat puheluihin saadakseen esimerkiksi lisää aikaa toimia ja arvioida tilannetta. Tämä voi tutkimusten mukaan kuitenkin hidastaa vainon loppumista ja antaa tekijälle väärää toivoa (kts. esim. Spitzberg & Cupach 2007). Jos esimerkiksi sosiaalityöntekijät tunnistaisivat uhrien toimintamallien hyödyllisyyden ja haitallisuuden näiden oman tilanteen kannalta, voisivat työntekijät ohjeistaa uhreja toimimaan toisin sekä tukea ja vahvistaa heitä siinä.

On tärkeää huomioida, ettei uhrin turvallisuus riipu vain vainoajasta tai uhrin toiminnasta, vaan myös viranomaisella on oma tehtävänsä turvallisuuden parantamisessa. Koska uhrien pelkoja esimerkiksi tulevaisuudesta ei voi yksilöidä ja ennakoida, milloin tapahtuu ja mitä, vai tapahtuuko ollenkaan, on myös auttaminen haastavaa. Aineisto koostuu vertaistukiryhmän tapaamisista, joiden tapaamisissa erillisenä teemana ei ollut kokemuksia sosiaalityöntekijöistä. Näin ollen tutkimuksessa näyttäytyy vain pieni osa sosiaalityön työskentelyn haasteista. Uhrien kokemukset sosiaalityöntekijöistä tulivat esille muutoin kuin erillisten kysymysten kautta. Pidän kuitenkin hyvänä sitä, että uhreilla oli myös myönteisiä kokemuksia avun saamisesta sosiaalityöntekijöiltä. Tutkimustulosten perusteella luottamus ja palveluiden saaminen edesauttavat uhrin ja sosiaalityöntekijän yhteistyötä ja samalla uhrin avun saamista.

Tutkimustulosten perusteella epäluottamus sosiaalityöntekijää kohtaan voi estää sen, että uhri uskaltaa kertoa asioista rehellisesti ja lisäksi yleinen epäluottamus voi estää uhria hakemasta ollenkaan apua. Uhrin turvallisuuden toteutumista haittasi merkittävästi työntekijän tekemä virhe, jonka myötä uhrin asuinpaikan pystyi selvittämään. Vainon tunnistaminen eri viranomaisprosesseissa olisi tärkeää, jotta voidaan kiinnittää

erityisesti huomiota niihin turvallisuuteen liittyviin seikkoihin, jotka voivat paljastaa esimerkiksi uhrin asuinpaikan. Toisaalta vainon uhrien hankala tilanne ja auttamisen vaikeus voivat vaikuttaa myös sosiaalityöntekijään, mitkä voivat näkyä asiakkaana olevalle uhrille epätarkoituksenmukaisina tunteina tai huonoina toimintatapoina. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijöillä olisi hyvä olla keinoja hankalien asiakastilanteiden aiheuttamien tuntemusten käsittelemiseen. Tällöin sosiaalityöntekijän omat reaktiot eivät vaikeuttaisi tai estäisi uhrin avun saantia.

Yhteenvetona voidaan todeta, että vaino moniulotteisena ilmiönä vaarantaa uhrin turvallisuuden toteutumisen, mutta sen moniulotteisuus vaikuttaa myös uhrin ja sosiaalityöntekijöiden toimintaan sekä mahdollisuuksiin auttaa uhria. Uhrin turvallisuutta vaarantavat yksilöidyt vainoteot tai uhat sekä epämääräinen uhan tunne. Epämääräinen uhka ja uhrin elämää vallitseva pelko hallitsevat kokonaisvaltaisesti uhrin elämää. Eron jälkeisen vainon uhreilla on erilaisia toimintatapoja vainosta selviytymiseen. Voidaan kysyä, kuinka esimerkiksi sosiaalityön keinoin voidaan tukea tällaisessa tilanteessa olevaa uhria. Sosiaalityöntekijät tarjoavat uhreille erilaista apua, kuten muutossa avustamista ja perhetyötä, mutta kaikkien palveluiden myöntämisestä sosiaalityöntekijä ei päättä ja silloin kunnan tai kaupungin toimintatapa tai taloudelliset säästöt voivat estää uhrin avun saamisen. Toisaalta myös epäluottamus työntekijää kohtaan voi vaikuttaa kielteisesti uhrin halukkuuteen ottaa apua vastaan.

Jatkotutkimuksena olisi kiinnostavaa tietää, mikä uhrien kokemus palveluista ja tuesta on nyt, kun vainolain voimaantulemisesta on aikaa ja minkälainen tuki heidän omasta mielestään on auttanut heitä. Toisaalta olisi mielenkiintoista tietää, kuinka sosiaalityöntekijät kokevat pystyvänsä auttamaan eron jälkeisen vainon uhreja ja tunnistavatko he kirjaamisessa tai muussa työskentelyssä riskitekijöitä, jotka vaarantavat uhrin turvallisuuden. Sitä kautta voisi löytyä kehittämiskohteita asiakastyön ja uhrin turvallisuuden parantamiseksi.

Tutkielmasta välittyy pelko ja epätoivo etenkin vainoa vertaistukiryhmien aikaan kokeneiden puheista. Viranomaisten tehtävänä on suojella uhria. Tärkeää on, että eron jälkeisen vainon uhrien ääni tulee kuuluviin ja ilmiö tulee tutuksi uhreja auttaville viranomaisille. Oikeanlaisen avun saanti ja yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa voi myötävaikuttaa myös uhrin turvallisuuden toteutumiseen.

Lähteet

- Aarnio, Aulis 1978: Mitä lainoppi on? Forum-oikeustiede. Tammi. Helsinki.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino. Tampere.
- Cupach, William R. & Spitzberg, Brian H. 1998: Obsessional Relational Intrusion and Stalking. Teoksessa Spitzberg, Brian H. & Cupach, William R. (toim.): The Dark Side of Close Relationships. Lawrence Erlbaum. Mahwah. 233–264.
- Holma, Juha & Partanen, Terhi 2008: Lähisuhdeväkivalta tutkimuskohteena. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki. 274–291.
- Husa, Jaakko 1995: Julkisoikeudellinen tutkimus. Acta Universitatis Lappiniensis N: o 4. Finnpublishers Oy. Jyväskylä.
- Husso, Marita 2003: Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, Arja 2016: Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.): Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. 138–147.
- Keskinen, Suvi 2005: Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere University Press. Tampere.
- Keskinen, Suvi 2008: Näkyvässä ja näkymättömissä. Väkivalta perheammattilaisen työkentelyssä. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 311–343.
- Kiviniemi, Kari 2015: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uudistettu painos. PS-kustannus. Jyväskylä, 74–88.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Tampere.
- Laine, Timo 2015: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uudistettu painos. PS-kustannus. Jyväskylä, 29–51.
- Laitinen, Merja 2004: Häväistyt ruumiit, rikutut mielet. Vastapaino. Tampere.
- Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna & Hurtig, Johanna 2018: Häiritsevä tieto ja toimijuus-lapset vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Teoksessa Valkonen, Jarno (toim.): Häiritsevä yhteiskuntatutkimus. Lapland University Press. Rovaniemi, 23–50.
- Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka 1999: Naisiin kohdistuva väkivalta. Kirjayhtymä Oy. Helsinki.
- Lidman, Satu 2015: Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Gaudeamus. Helsinki.
- Metsämuuronen, Jari 2006: Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.): Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Methelp Ky. Helsinki, 81–150.
- Mäenpää, Pia 2017: Vainoamisen ensimmäiset vuodet kriminalisoituna tekona Suomessa-oikeuskäytännön valossa. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.): Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, kat-

- kaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. 58–79.
- Mäkinen, Olli 2006: Tutkimusetiikan ABC. Tammi. Helsinki.
- Määttä, Kaarina 2002: Avioeron tuska ja helpotus. Tammi. Helsinki.
- Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi 2017: Johdanto. Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.): Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino. Tampere, 11–16.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2013: Vaino naiseen kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana. Naistutkimus 26 (2), 29–43.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2015: Children's Everyday Lives Shadowed by Stalking: Postseparation Stalking Narratives of Finnish Children and Women. *Violence and Victims* 13 (5), 830–845.
- Nikupeteri, Anna 2017: Professionals' critical positionings of women as help-seekers: Finnish women's narratives of help-seeking during post-separation stalking. *Qualitative Social Work* 16(6), 793–809.
- Nikupeteri, Anna & Ervasti, Pirjo & Marttala, Pia & Laitinen, Merja 2017: Vaino lasten ja nuorten arjessa. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.): Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. 102–125.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2017: Vaino väkivaltana ja yhteiskunnallisuus-ammattillisena kysymyksenä. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.): Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. 19–41.
- Nyqvist, Leo 2004: Sukupuoli parisuhdeväkivallan ammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. Vuosikirja 2004. PS-kustannus. Jyväskylä, 101–130.
- Pellonpää, Matti 2011: Henkilökohtainen koskemattomuus. Teoksessa Hallberg, Pekka & Karapuu, Heikki & Ojanen, Tuomas & Scheinin, Martin & Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka (toim.): Perus- ja ihmisoikeudet. 2. uudistettu painos. WSOYpro. Helsinki, 281–301.
- Perttula, Juha 2009: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. 3. Painos. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 115–162.
- Pietilä, Ilkka 2017: Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.): Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere, 111–130.
- Piispa Minna 2006: Parisuhdeväkivalta. Teoksessa Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Sirén, Reino (toim.): Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Helsinki, 41–82.
- Piispa, Minna 2008: Väkivallan muodot heteroseksuaalisessa parisuhteessa. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 106–128.
- Piispa, Minna & Hannus, Riitta & Valtonen, Ulla 2017: Vainon tunnistaminen, riskiarviointi ja turvasuunnitelma. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.): Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu

- ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. 153–167.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku 2017: Sukupuoli ja väkivalta tilastoissa. Miksi tarvitaan tietoa väkivallan yleisyydestä. Teoksessa Niemi, Johanna & Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (toim.): Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino. Tampere, 68–86.
- Pohjoisvirta, Riitta & Kaasinen, Katri 2017: Läheisenä vainotun arjessa. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.): Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41. 126–137.
- Pohjola, Anneli 2003: Tutkijan Eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 53–67.
- Pohjola, Anneli 2006: Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä. 2. täydennetty painos. 42–62.
- Pohjola, Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi. Helsinki, 11–31.
- Raatikainen, Erja 2015: Lujita luottamusta. Asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveysalalla. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Ronkainen, Suvi 1998: Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa. Tutkimuksen katveet valokeilassa. Naistutkimusraportteja 2/98. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari 2008: Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 7–40.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo 2017: Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.): Tutkimus-haastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere, 427–444.
- Saraviita, Ilkka 2011: Perustuslaki. 2. uudistettu painos. Talentum. Helsinki.
- Siltala, Raimo 2001: Johdatus oikeusteoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.
- Siltala, Raimo 2003: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki.
- Spitzberg, Brian H & Cupach, William R. 2014: The Dark Side of Relationship Pursuit. From Attraction to Obsession and Stalking. Second Edition. Routledge. New York.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Tuori, Kaarlo 1997: Ideologiakriitikistä kriittiseen positivismiin. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini. Werner Söderström Lakitieto Oy. Helsinki. 311–329.
- Tuori, Kaarlo 2000: Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström Lakitieto Oy. Helsinki.
- Tuori, Kaarlo & Lavapuro, Juha 2011: Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuus. Teoksessa Hallberg, Pekka & Karapuu, Heikki & Ojanen, Tuomas & Scheinin, Martin & Tuori, Kaarlo & Viljanen, Veli-Pekka (toim.): Perus- ja ihmisoikeudet. 2. uudistettu painos. WSOYpro. Helsinki, 809–819.

- Urponen, Kyösti 2003: Sosiaalityön etiikan teoreettiset taustat. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 71–86.
- Venkula, Jaana 2011: Epävarmuudesta ja varmuudesta. Books on Demand GmbH, Helsinki. 2. painos.
- Williams, Stacey L. & Frieze, Irene Hanson & Sinclair, H. Colleen 2007: Intimate Stalking and Partner Violence. Teoksessa Hamel, John & Nicholls, Tonia L. (toim.): Family Interventions in Domestic Violence. Springer Publishing Company. New York. 109–124.

Virallislähteet

- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta (HE 19/2013 vp).
- Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp).
- Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 164/2014 vp).
- Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (PeVM25/1994 vp).

Elektroniset lähteet

- Björklund, Katja & Häkkänen-Nyholm, Helinä & Sheridan, Lorraine & Roberts, Karl 2010: The Prevalence of Stalking Among Finnish University Students. *Journal of Interpersonal Violence* 25 (4), 684–698.
<http://journals.sagepub.com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/0886260509334405>. Viitattu 1.4.2017.
- Brewster, Mary 2003: Power and Control Dynamics in Prestalking and Stalking Situations. *Journal of Family Violence* 18 (4), 207–217. <https://link-springer-com.ezproxy.ulapland.fi/content/pdf/10.1023%2FA%3A1024064214054.pdf> Viitattu 29.3.2019.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja 2014: Hesitation as a System Response to Children Exposed to Violence. *International journal of children's rights* 22 (4), 730–747.
<http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.ulapland.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=b2bc4a3c-b545-43cd-b67e-0580cfa2c00a%40pdc-v-sessmgr01>. Viitattu 4.11.2019.
- Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne 2011: Rikosten uhrin tukipalvelujen asiakkaina. Teoksessa Honkatukia, Päivi: Uhrin rikosprosessissa. Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252. Helsinki, 117–160.
- Häkkänen, Helinä 2008: Vainoaminen. *Duodecim* 124 (7), 751–756.
<http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo97156.pdf>. Viitattu 1.12.2016.
- Logan, TK & Cole, Jennifer & Shannon, Lisa & Walker, Robert 2006: Partner Stalking: How Women Respond, Cope, and Survive. Springer Publishing Company. New York. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland-ebooks/reader.action?docID=291343>. Viitattu 19.10.2017.
- Logan, TK & Walker, Robert 2009: Partner Stalking. Psychological Dominance or "Business as Usual"? *Trauma, Violence & Abuse* 10 (3), 247–270.

- <http://journals.sagepub.com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/1524838009334461>. Viitattu 13.10.2017.
- Logan, TK & Walker, Robert 2015: Stalking: A Multidimensional Framework for Assessment and Safety Planning. *Trauma, Violence & Abuse* 2017 18 (2), 200–222. <http://journals.sagepub.com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/1524838015603210>. Viitattu 1.4.2017.
- Miller, Susan L. & Smolter, Nicole L. 2011: "Paper Abuse": When All Else Fails, Batterers Use Procedural Stalking. *Violence Against Women* 17(5), 637–650. <https://journals-sagepubcom.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/1077801211407290>. Viitattu 5.11.2019.
- Mullen, Paul E. & Pathé, Michele & Purcell, Rosemary 2008: *Stalkers and Their Victims*. Second Edition. Cambridge University Press. Cambridge. <http://ebookcentral.proquest.com.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland-ebooks/reader.action?docID=377920>. Viitattu 18.8.2017.
- Nikupeteri, Anna 2016a: Vainottuna. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. *Acta Universitatis Lapponiensis* 336. Lapin yliopisto. Rovaniemi. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62627/Nikupeteri_Anna_Acta_E_204_pdfA.pdf?sequence=2. Viitattu 15.12.2016.
- Nikupeteri, Anna 2016b: Stalked lives: Finnish women's emotional experiences of post-separation stalking. *Nordic Social Work Research*. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/2156857X.2016.1192055>. Viitattu 2.12.2016.
- Nikupeteri, Anna & Lappi, Carita & Lohiniva-Kerkelä, Mirva & Kauppi, Arto & Laitinen Merja 2017: Potentiaalisesti tappava parisuhde? Erotilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä. *Oikeus* 46 (3), 290–309. <https://www-edilex-fi.ezproxy.ulapland.fi/oikeus/18259.pdf>. Viitattu 28.3.2019.
- Oulun ensi- ja turvakoti ry & VIOLA-väkivallasta vapaaksi ry: VARJO-hankkeen esite. Vainoako hän sinua erosta huolimatta? http://www.varjohanke.fi/wp-content/uploads/2014/02/varjoesite_aukeamittain-web.pdf. Viitattu 3.12.2016.
- Sheridan, Lorraine & Davies, Graham M. 2001: Violence and the prior victim—stalker relationship. *Criminal Behaviour and Mental Health* 11(2), 102–116. <https://search-proquest-com.ezproxy.ulapland.fi/docview/214900009/fulltextPDF/EA2E49AFFAF4B92PQ/1?accountid=11989>. Viitattu 3.1.2019.
- Sheridan, Lorraine P. & Blaauw, Eric & Davies, Graham M. 2003: Stalking. Knowns and Unknowns. *Trauma, Violence & Abuse* 4 (2), 148–162. <http://journals.sagepub.com.ezproxy.ulapland.fi/doi/pdf/10.1177/1524838002250766>. Viitattu 19.4.2017.
- Spitzberg, Brian H. & Cupach, William R. 2007: The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature. *Aggression and Violent Behavior* 12 (1), 64–86. <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.ulapland.fi/search/advanced?docId=10.1016/j.avb.2006.05.001>. Viitattu 1.7.2019.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009: Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarviointin järjestämiseksi. <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Viitattu 2.4.2019.